

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Кафедра обліку і аудиту

Алексова Олександра Олександровича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Шляхи вдосконалення обліку, аудиту та аналізу ефективності використання
запасів підприємства (на прикладі ТМ «Яготинське»)
(тема кваліфікаційної роботи магістра)

Кваліфікаційна робота магістра на здобуття

ступеня вищої освіти: магістр

галузі знань: 07 «Управління та адміністрування»

спеціальності: 071 «Облік і оподаткування»

за освітньо-професійною програмою «Облік і аудит підприємницької діяльності»

Керівник кваліфікаційної роботи магістра:

д-р екон. наук, проф. Великий Ю.В.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент:

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Миколаїв 2025

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

Факультет економічних наук
Кафедра обліку і аудиту
Ступінь вищої освіти: магістр
Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»
Спеціальність: 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма: «Облік і аудит підприємницької діяльності»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри обліку і аудиту
_____ д-р екон. наук, проф. Великий Ю.В.
“ ____ ” _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
Алексова Олександра Олександровича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра: Шляхи вдосконалення обліку, аудиту та аналізу ефективності використання запасів підприємства (на прикладі ТМ «Яготинське»)

керівник кваліфікаційної роботи магістра
д-р екон. наук, проф. Великий Ю.В.

(науковий ступінь, вчене звання прізвище, ім'я, по батькові)

затверджені наказом ЗВО від “ ____ ” _____

2. Строк подання здобувачем кваліфікаційної роботи магістра _____

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи магістра: Фінансова звітність ТДВ «Яготинський маслозавод» за 2021–2023 роки, дані офіційного сайту підприємства, статистичні збірники, науково-практичні та теоретико-методичні праці вітчизняних і зарубіжних учених у сфері збутової діяльності та маркетингу.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) Сутність, роль і функції запасів у системі управління підприємством; особливості формування та обліку запасів; специфіка управління запасами молокопереробних підприємств; методи аналізу та оцінки ефективності використання запасів; виявлення проблем управління запасами; напрями вдосконалення політики управління запасами.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): організаційна структура управління ТДВ «Яготинський маслозавод»; динаміка фінансових результатів діяльності підприємства за 2021–2023 роки; структура та динаміка запасів підприємства; показники ефективності управління запасами; оборотність і середній період зберігання запасів; прогноз фінансових результатів упровадження заходів з оптимізації запасів; показники економічної ефективності запропонованих заходів.

6. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи магістра	Примітка
1	Затвердження теми і призначення наукового керівника	Вересень першого року навчання на магістерській програмі	
2	Підготовка дослідницької пропозиції	Вересень-жовтень першого року навчання на магістерській програмі	
3	Побудова плану дослідження (вступ мета та завдання дослідження)	Вересень	
4	Огляд літератури та формування методології аналізу (огляд літератури та методологія дослідження) (текст статті, тези доповіді)	Жовтень-листопад	
5	Формування інформаційної бази дослідження та проведення емпіричного аналізу моделі (аналіз)	листопад	
6	Розробка та обґрунтування рекомендацій, підготовка висновків та дискусії, Оформлення кваліфікаційної роботи магістра та підготовка її до захисту	грудень	

Здобувач

(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

(підпис) (прізвище та ініціали)

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ.....	7
1.1. Економічна сутність та класифікація виробничих запасів до національних та міжнародних стандартів.....	7
1.2. Характеристика основних методів обліку запасів.....	23
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ.....	31
2.1. Теоретико-методологічні підходи до дослідження запасів.....	31
2.2. Алгоритм проведення дослідження.....	34
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ТДВ «ЯГОТИНСЬКИЙ МАСЛОЗАВОД».....	40
3.1. Загальна фінансово-економічна характеристика ТДВ «Яготинський маслозавод».....	40
3.2. Організаційна структура бухгалтерської служби та облікова політика підприємства.....	49
3.3. Синтетичний та аналітичний облік руху запасів.....	52
РОЗДІЛ 4. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	65
4.1. Виявлені проблеми в організації обліку та контролю запасів.....	65
4.2. Напрями удосконалення методики обліку виробничих запасів.....	66
4.3. Рекомендації щодо удосконалення аудиту запасів.....	68
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання, які характеризуються високою конкуренцією, динамічністю ринкових цін та необхідністю інтеграції вітчизняних підприємств у світову економіку, ефективне управління запасами є однією з ключових передумов стабільного функціонування підприємства та забезпечення його фінансової стійкості. Запаси, будучи значною складовою оборотних активів, безпосередньо впливають на виробничі цикли, собівартість продукції та кінцевий фінансовий результат. Раціональна організація їхнього обліку, аудиту та аналізу дозволяє забезпечити безперебійність виробничого процесу, мінімізувати операційні витрати, пов'язані зі зберіганням, та уникнути критичних надлишкових або дефіцитних залишків матеріальних ресурсів. Особливої значущості це питання набуває в умовах нестабільності ланцюгів постачання та необхідності оперативного прийняття управлінських рішень.

Незважаючи на високу теоретичну важливість, у практиці вітчизняних підприємств часто виникають системні проблеми, пов'язані з недосконалістю облікової політики, яка не завжди відповідає вимогам Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ). Серед основних недоліків можна виділити фрагментарність внутрішнього контролю, недостатній рівень аналітичності інформації про запаси для прогнозування попиту слабкий контроль за збереженням і використанням матеріальних ресурсів, що призводить до необґрунтованих втрат та ризиків викривлення фінансової звітності. Зазначені чинники зумовлюють наукову та практичну необхідність удосконалення методичних підходів до ведення бухгалтерського обліку, організації внутрішнього аудиту та аналітичного оцінювання ефективності використання запасів.

Метою роботи є комплексне обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення обліку, аудиту та

аналізу ефективності використання запасів підприємства з урахуванням сучасних вимог управління та автоматизації процесів.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких основних завдань, розкрити економічну сутність і класифікацію запасів як об'єкта бухгалтерського обліку та управління; проаналізувати чинну систему обліку та аудиту запасів, виявивши ключові проблеми відповідності національним та міжнародним стандартам; визначити напрями підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів на основі ключових показників ефективності (KPI); запропонувати шляхи вдосконалення методики обліку, внутрішнього контролю та аналітичної оцінки запасів на підприємстві, включно з пропозиціями щодо автоматизації обліково-контрольних процедур.

Об'єктом дослідження є процес управління виробничими запасами підприємства. Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та організаційних аспектів обліку, внутрішнього аудиту та аналізу ефективності використання запасів. У процесі дослідження використано такі методи: діалектичний метод пізнання та системний підхід для вивчення запасів як елемента системи управління підприємством; аналізу та синтезу для розкриття сутності та класифікації запасів; порівняння та групування для оцінки чинної системи обліку та виявлення недоліків; абстрактно-логічний для формулювання висновків і розробки рекомендацій щодо вдосконалення.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

1.1. Економічна сутність, класифікація та оцінка запасів відповідно до національних та міжнародних стандартів

Запаси – активи, які утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [6].

Роль запасів для підприємства не обмежується лише їхнім обліковим відображенням; вони є життєво важливим елементом операційної діяльності. Наявність достатнього обсягу запасів забезпечує безперервність виробництва і є гарантом виконання договірних зобов'язань. Матеріальні запаси безпосередньо формують собівартість продукції, оскільки їхня вартість, списана у виробництво, є основною складовою прямих матеріальних витрат. Саме через свій вплив на операційну ефективність, зв'язок запасів із результатом діяльності та фінансовою стійкістю є прямим і двостороннім. З одного боку, надлишкові запаси призводять до так званого «заморожування капіталу». Це означає, що значні обсяги коштів інвестовані у матеріальні цінності, які не генерують дохід, а навпаки, вимагають додаткових витрат на зберігання, страхування та захист від морального старіння. З іншого боку, дефіцит запасів створює прямий ризик зупинки виробництва простої, що веде до втрати потенційного доходу, порушення термінів поставок та, зрештою, підриває фінансову стійкість і довіру клієнтів.

З рис. 1.1 можна зазначити: управління запасами підприємств сільського господарства полягає в їх зменшенні до розумного мінімуму, який забезпечить безперервність процесу виробництва, та знизить витрати, пов'язані з їх

утриманням. На більшості підприємств запаси складають значну частину оборотних активів, які відображаються в балансі. Від того, наскільки вірно ведеться складський облік запасів та бухгалтерський облік їх вартості, залежить правильність відображення фінансового положення підприємства і його прибутку [10].

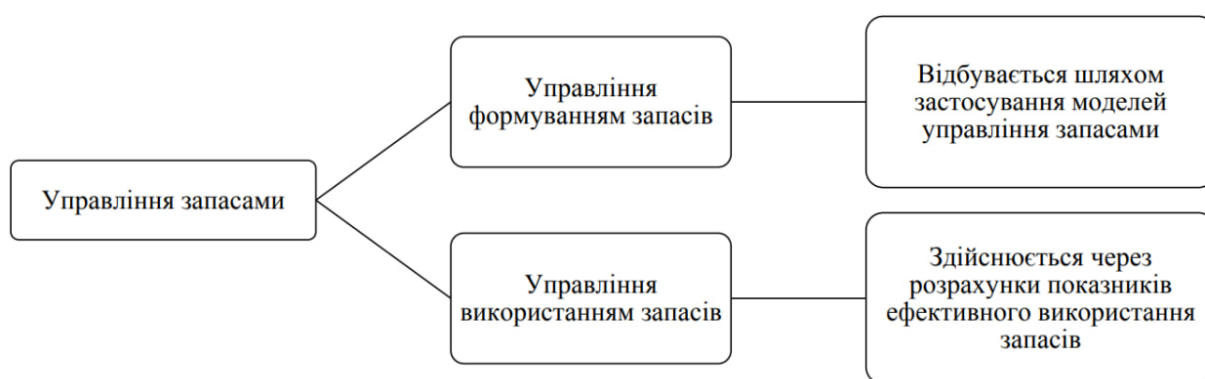

Рисунок 1.1 Логіка процесу управління запасів

джерело: [10]

Управління формуванням запасів охоплює встановлення економічно обґрунтованих норм їх обсягу, їхнє планування, ведення обліку, аналіз показників, контроль фактичної наявності та оперативне коригування. Для підвищення результативності управління матеріальними запасами та зменшення витрат на контроль у практиці застосовують різноманітні моделі та методи структуризації ресурсів. Ефективність використання запасів забезпечується через оцінку результативності відповідних процесів. Таким чином, ефективне управління запасами є балансуванням між двома ризиками: ризиком надмірних витрат на зберігання та ризиком втрати продажів через дефіцит. Грамотний бухгалтерський облік, який точно відображає рух і вартість запасів, є основою для прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих на максимізацію прибутку при мінімізації операційних ризиків.

Значення запасів для діяльності підприємства є багатограним і виходить далеко за межі простого облікового відображення. Виробничі запаси є

невід’ємною складовою виробничого процесу, а їх достатня кількість, ефективне використання мають вагомий вплив на економічну безпеку підприємства [4]. Запаси виконують критичну функцію у забезпеченні безперервності та економічної стійкості бізнес-процесів. Вони є основою безперервності виробництва сировина, матеріали, гарантуючи, що операційний процес не зупиниться через дефіцит ресурсів.

Це безпосередньо впливає на виконання виробничих планів та договірних зобов’язань. Крім того, вартість списаних у виробництво запасів є головною складовою, що формує собівартість продукції. Точний облік запасів вибір методу списання, облік ТЗВ визначає, наскільки коректно розрахована собівартість, а отже, і маржа прибутку, що є основою для ефективного ціноутворення. Обсяг запасів безпосередньо впливає на структуру оборотного капіталу та фінансову стійкість підприємства – надлишкові запаси призводять до «заморожування» коштів і додаткових витрат на зберігання, зменшуючи ліквідність, тоді як дефіцит запасів створює ризик зупинки виробництва і втрати продажів. Таким чином, ефективне управління запасами — це постійне балансування між цими двома ризиками, а грамотний бухгалтерський облік, який точно відображає рух і вартість запасів, є життєво необхідним інструментом для прийняття оптимальних управлінських рішень. Узагальнення підходів науковців щодо розуміння сутності таких категорій, як “запаси”, “виробничі запаси”, “товарно-виробничі запаси”, свідчить про відсутність їх однастайності стосовно трактування змісту наведених понять. У роботі обґрунтовано, що узагальнюючим серед наведених категорій є поняття “запаси”, складовими якого є товарновиробничі запаси, які, у свою чергу, включають виробничі запаси [13]. З огляду на це, існує необхідність чіткої та однозначної дефініції запасів як на нормативно-правовому рівні стандарти обліку, так і в науково-теоретичній площині погляди вчених-економістів. Наведена нижче табл. 1.1 узагальнює підходи до визначення сутності запасів, порівнюючи основні міжнародні та національні облікові стандарти МСФЗ 2 та

П(С)БО 9 із позиціями провідних українських науковців у сфері бухгалтерського обліку. Основна мета цього порівняння — виявити спільні та ключові відмінні акценти у трактуванні цього економічного об'єкта.

Таблиця 1.1 – Трактування поняття "Запаси" в обліково-економічній літературі та стандартах (П(С)БО 9, МСФЗ 2)

Джерело Автор	Основне трактування поняття "Запаси"
П(С)БО 9 «Запаси» (Україна)	Активи, які утримуються для подальшого продажу нормальна операційна діяльність; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання при виробництві продукції, виконанні робіт та наданні послуг.
МСФЗ 2 «Запаси» (Міжнародний стандарт)	Активи: (а) утримувані для продажу в ході звичайної діяльності; (b) у процесі виробництва для такого продажу; (с) у формі сировини чи матеріалів, призначених для використання у виробничому процесі або при наданні послуг.
Ф. Ф. Бутинець	Частина оборотних активів підприємства, що є матеріальними цінностями, придбаними або створеними для наступного використання у виробничій діяльності та реалізації.
Н. М. Ткаченко	Сукупність матеріальних цінностей, які використовуються у процесі господарської діяльності та призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу чи одного року.
А. М. Кузьмінський	Матеріальні цінності, що є складовою частиною оборотного капіталу, які призначені для повного споживання протягом виробничого циклу або реалізації.
Суков Г.С.	Запаси, характеризуючи їх як резерви матеріальних ресурсів, що не використовуються в поточній діяльності підприємства, призначені для забезпечення безперервності процесу виробництва, зберігання на випадок необхідності.

Продовження таблиці 1.1	
Ф.Ф.Бутинця	товарно-виробничі запаси найбільшою мірою відображає характерні властивості речових елементів виробництва, основне призначення яких – обробка в процесі виробництва

Джерело: складено автором

Незалежно від джерела, всі дефініції сходяться на тому, що запаси є активами матеріальними цінностями, ключове призначення яких поділяється на дві основні функції: використання споживання у виробничому процесі для створення готової продукції як сировина та матеріали або утримання для подальшого продажу як товари чи готова продукція. Зокрема, міжнародний стандарт МСФЗ 2 та національний стандарт П(С)БО 9 є практично ідентичними у визначенні структури запасів, акцентуючи на їхньому зв'язку з нормальною операційною діяльністю. Погляди українських вчених-економістів Ф. Ф. Бутинець, Н. М. Ткаченко, А. М. Кузьмінський, не суперечать стандартам, а доповнюють їх, підкреслюючи економічну функцію запасів як складової оборотних активів (капіталу), що підлягає швидкому споживанню або реалізації протягом одного операційного циклу. Таким чином, у системі обліку запаси чітко ідентифікуються як короткострокові матеріальні ресурси, які є основою для генерації майбутніх економічних вигод підприємства. Національні стандарти П(С)БО 9 та міжнародна практика МСФЗ 2 висувають однакові ключові вимоги щодо визнання та оцінки запасів – зарахування за первісною вартістю та відображення на дату балансу за найменшою з двох оцінок (собівартість або чиста вартість реалізації).

Системна класифікація запасів є фундаментальною вимогою бухгалтерського обліку, оскільки вона забезпечує єдність відображення, оцінки та контролю за рухом матеріальних цінностей. В Україні класифікація запасів регламентується насамперед Положенням стандартом бухгалтерського обліку 9 «Запаси» П(С)БО 9, який поділяє їх на кілька основних категорій за

їхнім призначенням у діяльності підприємства. До цих категорій належать: сировина і матеріали, включаючи основні та допоміжні матеріали, паливо, запасні частини, тару, які призначені для використання у виробництві; незавершене виробництво (НЗВ), що охоплює предмети праці, які перебувають у процесі обробки та складання, або незакінчені роботи та послуги; готова продукція, яка вже закінчена обробкою, відповідає стандартам якості та призначена для продажу, товари, які придбані з метою подальшого перепродажу без додаткової обробки; та малоцінні та швидкозношувані предмети МШП, що використовуються протягом не більше одного року або операційного циклу.

Крім облікової класифікації за П(С)БО 9, на практиці застосовується низка класифікаційних ознак, що мають управлінське значення. До них належать класифікація за призначенням виробничі, для продажу, допоміжні, за місцем знаходження на складі, у виробництві, у дорозі, за джерелом придбання власне виробництво, придбані за плату, отримані безоплатно, а також за рівнем ліквідності швидкість перетворення на грошові кошти. Усі ці ознаки дозволяють керівництву приймати оперативні рішення щодо закупівель, зберігання та збуту. Роль класифікації є вирішальною, особливо для правильного формування собівартості та калькуляції продукції. Наприклад, чітке відокремлення сировини від НЗВ та готової продукції дозволяє коректно розподіляти прямі та непрямі витрати на кожному етапі виробництва. Якщо облік не відокремлює, наприклад, вартість сировини від вартості готових комплектуючих, це може призвести до неточного розрахунку матеріальних витрат, спотворення собівартості та, як наслідок, до помилок у ціноутворенні та фінансовій звітності.

В примітках до фінансової звітності при розкритті інформації про запаси, окрім обраних методів оцінки запасів, ще наводиться – балансова (облікова) вартість запасів у розрізі окремих класифікаційних груп; балансова (облікова) вартість запасів, які відображені за чистою вартістю реалізації;

балансова (облікова) вартість запасів, переданих у переробку, на комісію, в заставу; суму збільшення чистої вартості реалізації, за якою проведена оцінка запасів, тощо [20]. Класифікація є основою для використання відповідних рахунків бухгалтерського обліку (наприклад, рахунок 20 для сировини, рахунок 23 для НЗВ і рахунок 26 для готової продукції), забезпечуючи аналітичність облікових даних. Додатково варто відзначити різницю у підходах до класифікації згідно з МСБО 2 «Запаси». Міжнародний стандарт має суттєві відмінності у трактуванні категорії МШП. У той час як П(С)БО 9 чітко виділяє МШП як окрему категорію запасів, МСБО 2 не містить такої категорії. Це пов'язано з тим, що згідно з міжнародною практикою, предмети, що використовуються протягом тривалого періоду, можуть розглядатися як основні засоби, якщо відповідають критеріям визнання та суттєвості, або ж їхня вартість може бути одразу списана на витрати періоду, якщо вони є несуттєвими. Це підкреслює необхідність трансформації облікових даних при переході на МСФЗ, особливо для підприємств, які мають значні обсяги МШП. Первісна оцінка запасів є одним із найбільш відповідальних етапів обліку, оскільки вона визначає вартість, за якою активи зараховуються на баланс, що надалі впливає на собівартість продукції та фінансовий результат. Як український стандарт П(С)БО 9 «Запаси», так і міжнародний МСБО 2 «Запаси» використовують єдиний концептуальний підхід, згідно з яким запаси визнаються за собівартістю, що включає всі витрати, необхідні для їхнього придбання та доведення до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях. Основу первісної вартості формує ціна придбання (фактурна вартість), з якої обов'язково вираховуються всі торгові знижки, уцінки та подібні відрахування, гарантуючи, що запаси обліковуються за фактично сплаченою нетто-вартістю.

Таблиця 1.2 – Етапи, методи та відповідність національним

Етап Оцінки	Методи/Складові	П(С)БО 9 та МСБО 2
-------------	-----------------	--------------------

I. Первісна Оцінка	1. Ціна придбання (нетто). 2. Транспортно-заготівельні витрати (ТЗВ). 3. Інші прямі витрати на доведення до стану використання.	Підхід ідентичний. Виключаються: відсотки за кредит (за заг. правилом), понаднормові втрати, збутові та загальногосподарські витрати.
II. Оцінка Вибуття	1. Ідентифікована собівартість (для унікальних/спеціальних запасів). 2. Середньозважена собівартість (періодична або щоразу). 3. ФІФО (FIFO – першим надійшов, першим вибув).	Дозволено використання всіх трьох методів. Метод має бути зафіксований в обліковій політиці.
III. Оцінка на Дату Балансу	Собівартість vs. Чиста вартість реалізації (ЧВР).	Ідентично. Запаси відображаються за найменшою з двох оцінок. Це вимагає проведення уцінки у разі падіння ринкової ціни або псування.
IV. Особливі Елементи	Можливість обліку на окремому субрахунку або прямого включення у собівартість.	П(С)БО 9 дозволяє розподіл ТЗВ пропорційно залишку та вибуттю. МСБО 2 частіше вимагає прямого включення.

Джерело: складено автором за даними [40]

До цієї чистої ціни додаються всі транспортно-заготівельні витрати (ТЗВ), які охоплюють витрати на транспортування, страхування ризиків, вантажно-розвантажувальні роботи, а також суми ввізного мита та невідшкодовуваних непрямих податків. Крім того, до первісної вартості включаються інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням запасів до необхідного робочого стану, такі як витрати на доопрацювання або сортування. При цьому слід суворо дотримуватися правила, згідно з яким відсотки за користування кредитом фінансові витрати за загальним правилом не включаються до первісної вартості запасів, а визнаються витратами того періоду, в якому вони виникли (за винятком кваліфікаційних активів. Аналогічно, понаднормові втрати, загальногосподарські та збутові витрати

завжди відносяться на витрати поточного періоду. Таким чином, первісна оцінка має забезпечити, щоб запаси відображалися за їхньою справедливою історичною собівартістю, не обтяженою необґрунтованими чи періодичними витратами. Подальша оцінка та методи вибуття запасів визначаються ключовими обліковими стандартами, хоча між П(С)БО 9 та МСБО 2 існують певні методологічні розбіжності. Оцінка вибуття є критично важливою, оскільки вона визначає, яка частина вартості запасів буде віднесена на собівартість реалізації (впливаючи на прибуток), а яка залишиться у залишку активів на балансі. Стандарти пропонують кілька методів, заснованих на припущеннях про рух запасів, які можна побачити в табл. 1.3.

В західних країнах оцінка ресурсів за методами ФІФО, середньозваженої собівартості залежить від обраної системи обліку складських запасів, зокрема у фінансовому обліку країн застосовується: система постійного обліку запасів та система періодичного обліку запасів [14].

Таблиця 1.3 – Методи оцінки вибуття запасів

Метод Оцінки	Сутність	Застосування
Ідентифікована собівартість	Списання запасів за точною вартістю тієї одиниці, яка фактично вибула.	Використовується для унікальних, не взаємозамінних запасів (наприклад, дорогоцінне обладнання, ювелірні вироби).
Продовження таблиці 1.3		
ФІФО (FIFO – First In, First Out)	Припущення, що запаси, які першими надійшли, є першими, що вибули. Залишок оцінюється за останніми цінами.	Забезпечує відображення активів на балансі за найбільш актуальними цінами, але може завищувати прибуток в умовах інфляції.
Середньозважена собівартість	Вартість одиниці запасу визначається як середнє арифметичне вартості	Згладжує вплив цінових коливань, забезпечуючи більш стабільну собівартість.

	залишку та вартості всіх надходжень за період.	
--	--	--

Джерело: складено автором за даними [39]

Що стосується методів оцінки вибуття, то П(С)БО 9 пропонує ширший спектр вибору, аніж міжнародний стандарт: крім ідентифікованої собівартості, ФІФО та середньозваженої собівартості, національний стандарт також дозволяє застосовувати нормативний метод (що зручно для масового чи серійного виробництва) та метод ціни продажу (який є незамінним для роздрібної торгівлі з великим асортиментом та високою оборотністю). Натомість, МСБО 2 обмежується лише трьома основними методами (ідентифікована собівартість, ФІФО та середньозважена), що підкреслює його фокус на універсальності та зменшенні варіативності. При цьому існує повна єдність щодо заборони використання методу ЛІФО LIFO — останні надійшли, першими вибули, оскільки цей метод в умовах інфляції штучно занижує вартість залишку активів на балансі, спотворюючи їхню економічну сутність.

Поточна оцінка на дату балансу є обов'язковою вимогою як П(С)БО 9, так і МСБО 2, і її мета — забезпечити принцип обережності. Відповідно до цього принципу, запаси завжди повинні відображатися за найменшою з двох оцінок: або за первісною собівартістю історична вартість, або за чистою вартістю реалізації (ЧВР). ЧВР являє собою очікувану ціну продажу в умовах звичайної діяльності за вирахуванням усіх передбачуваних витрат на завершення виробництва та збут. Якщо собівартість запасів перевищує ЧВР наприклад, через фізичне псування, застарівання або падіння ринкової ціни, підприємство зобов'язане здійснити уцінку, списавши суму знецінення на витрати звітного періоду.

Проте, важлива методологічна відмінність стосується відновлення вартості. МСБО 2 є більш суворим та вимагає, що якщо раніше уцінені запаси надалі відновлюють свою ЧВР, підприємство зобов'язане провести

сторнування суми попередньої уцінки з визнанням доходу, але виключно в межах суми попереднього знецінення. П(С)БО 9 також дозволяє відновлювати вартість, але має додаткове специфічне положення. Він дозволяє дооцінку повернених покупцями запасів, якщо ці запаси були реалізовані за ціною, нижчою за їхню первісну собівартість. Ця особливість національного стандарту надає підприємствам певну гнучкість, але водночас робить його менш консервативним у порівнянні з міжнародною моделлю. Таким чином, постійна подальша оцінка та застосування відповідних методів вибуття дозволяють підприємству відображати запаси максимально коректно та обережно, захищаючи фінансову звітність від завищення вартості активів.

Процес відображення запасів у фінансовій звітності розпочинається з їхнього визнання як активу. Облікова політика визначається як “сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності” [9]. Запаси визнаються активом на балансі підприємства не лише в момент їхнього фізичного надходження, а лише за дотримання двох ключових критеріїв, уніфікованих як національними, так і міжнародними стандартами обліку: по-перше, підприємство має отримати контроль над запасами та здатність керувати їхнім використанням; по-друге, існує очікувана економічна вигода від використання цих запасів (через продаж, споживання у виробництві чи обмін). Як тільки ці умови виконані, запаси визнаються активом і відображаються за первісною вартістю (собівартістю придбання).

Облік запасів в Україні регулюється складною, багатоетапною системою законодавчих та нормативних актів, які забезпечують достовірність, повноту та прозорість фінансової звітності. Ця система має чітко виражений ієрархічний характер, де кожен наступний рівень конкретизує та деталізує положення попереднього, аж до внутрішніх регламентів підприємства, які безпосередньо втілюють ці правила у щоденну господарську практику. В табл. 1.4 відображає багаторівневу систему нормативного регулювання обліку

запасів. Кожен рівень встановлює власний обсяг вимог та методичних приписів. Розмежування рівнів дозволяє впорядкувати підхід до організації обліку на підприємстві. Система забезпечує узгодженість принципів, правил та практичних процедур.

Таблиця 1.4 – Ієрархія нормативно-правового регулювання обліку запасів в Україні

Назва Рівня	Ключові Документи	Основний Зміст та Функція
Законодавча основа (Вищий)	Закон України «Про бухгалтерський облік...» № 996-XIV, Податковий кодекс України.	Встановлює загальні принципи обліку, вимоги до фінансової звітності та формує податкову базу операцій із запасами.
Національні та Міжнародні Стандарти (Методологія)	П(С)БО 9 «Запаси», П(С)БО 16 «Витрати», МСБО (IAS) 2 «Запаси».	Визначає методику обліку, правила первісної та поточної оцінки, а також методи списання запасів (ФІФО, середньозважена).
Підзаконні та Методичні Акти	Інструкція з інвентаризації активів та зобов'язань, Методичні рекомендації Мінфіну щодо обліку запасів.	Надає практичні роз'яснення, уніфікує підходи та встановлює обов'язкові процедури (наприклад, проведення інвентаризації).
Продовження таблиці 1.4		
Внутрішньогосподарський Рівень (Імплементация)	Наказ «Про облікову політику», Положення про складський облік, Графік документообігу.	Фіксує вибір підприємства з альтернативних методів (наприклад, метод списання, порядок розподілу ТЗВ) та забезпечує внутрішній контроль за рухом запасів.

Джерело: складено автором за даними [38]

На найвищому, законодавчому рівні, основи обліку запасів закладаються Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Цей Закон є конституцією обліку, визначаючи загальні принципи його ведення, вимоги до формування облікової політики, обов'язок щодо своєчасної інвентаризації та забезпечення достовірності та повноти облікових даних. Водночас, Податковий кодекс України регулює порядок податкового обліку запасів, встановлюючи правила визнання витрат, формування собівартості та оподаткування операцій з запасами, що є критичним для визначення податкових зобов'язань підприємства. Наступний, рівень національних стандартів, є ключовим для формування методики. Тут домінує Положення бухгалтерського обліку 9 «Запаси» П(С)БО 9. Цей стандарт є серцем обліку запасів в Україні, детально регламентуючи три головні процеси: формування первісної вартості (визначення, які витрати включаються до собівартості, а як — ні, оцінку на дату балансу правило "собівартість або чиста вартість реалізації" та методи списання при вибутті зокрема, ФІФО або середньозважена собівартість. Його невід'ємним доповненням є П(С)БО 16 «Витрати», який чітко визначає механізм включення вартості використаних запасів до складу витрат виробництва та собівартості готової продукції. Окремо варто згадати П(С)БО 30 «Біологічні активи», який стає актуальним для харчової промисловості чи сільськогосподарських підприємств у частині обліку живої сировини.

Паралельно функціонує рівень міжнародних стандартів, що набирає чинності для підприємств, які зобов'язані або добровільно застосовують Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Тут головну роль відіграє МСБО 2 «Запаси». Цей стандарт сутнісно збігається з П(С)БО 9, але акцентує увагу на чистій вартості реалізації та міжнародній конвергенції. Важливим є також МСБО 23 «Витрати на позики», який надає інструмент для капіталізації фінансових витрат (відсотків за кредитами) до собівартості запасів, якщо ці

запаси є кваліфікаційними активами, тобто вимагають значного часу для підготовки до продажу чи використання.

Нижче розташований рівень підзаконних нормативних документів, який слугує "містком" між теорією стандартів та практикою. До нього належать Інструкція з інвентаризації активів та зобов'язань, що детально описує процедуру фізичної перевірки запасів, а також різноманітні Методичні рекомендації Мінфіну та галузеві накази, які надають конкретні поради щодо обліку специфічних видів запасів. Ці документи уніфікують підходи та мінімізують неоднозначність у щоденному обліку. Нарешті, найважливішим для щоденної роботи є внутрішньогосподарський рівень підприємства. Саме тут зовнішні правила трансформуються у конкретні обов'язкові дії. Ключовим документом є Наказ «Про облікову політику». Цей наказ фіксує вибір підприємства з альтернативних варіантів, дозволених П(С)БО 9. Наприклад, він визначає, чи буде застосовуватися метод ФІФО, чи середньозважена собівартість, і яким чином будуть розподілятися транспортно-заготівельні витрати. Жоден зовнішній стандарт не може функціонувати без цих внутрішніх регламентів. До цього рівня також належать Положення про складський облік, Графік документообігу та Регламенти інвентаризації, які створюють єдину систему внутрішнього контролю, забезпечуючи фізичне збереження та документальне оформлення руху всіх матеріальних цінностей. Таким чином, система нормативного забезпечення обліку запасів має цілісний, ієрархічний характер, де внутрішні документи підприємства є фінальною, обов'язковою до виконання ланкою.

1. Представлена структура демонструє ієрархічну взаємодію нормативних документів.
2. Послідовність застосування рівнів сприяє точності відображення операцій із запасами.
3. Внутрішні документи підприємства є завершальною ланкою реалізації облікових вимог.

4. Комплексне дотримання норм усіх рівнів забезпечує достовірність фінансової звітності.

Отже, система починається з законодавчого рівня, де Закон України «Про бухгалтерський облік...» встановлює загальні принципи та вимоги до облікової політики, а Податковий кодекс регулює податкові аспекти собівартості. Наступний, рівень національних стандартів, є ключовим для формування методики: тут П(С)БО 9 «Запаси» детально регламентує первісну оцінку та методи списання (ФІФО, середньозважена), тоді як МСБО 2 забезпечує міжнародну конвергенцію. Нарешті, внутрішньогосподарський рівень є завершальною ланкою, де Наказ «Про облікову політику» трансформує зовнішні стандарти у конкретні обов'язкові дії підприємства, а Графік документообігу та Інструкція з інвентаризації забезпечують внутрішній контроль. Таким чином, послідовне дотримання норм усіх рівнів гарантує точність відображення операцій із запасами та забезпечує достовірність фінансової звітності підприємства, що можна побачити в табл. 1.5

Таблиця 1.5 – Відображення запасів у фінансовій звітності

Форма Звітності	Розділ	Рядок	Відображена Сума	Ключовий Принцип Оцінки
Баланс Звіт про фінансовий стан	Оборотні активи	«Запаси» (напр., 1100)	Вартість залишків на дату балансу.	Найменша з двох оцінок (собівартість або ЧВР).
Звіт про фінансові результати Звіт про	Витрати	«Собівартість реалізації» (напр., 2050)	Вартість запасів, списаних у зв'язку з продажем продукції/товарів.	Обраний метод оцінки вибуття (ФІФО,

сукупний дохід				середньозважена собівартість).
----------------	--	--	--	--------------------------------

Джерело: складено автором за даними [37]

Відображення операцій із запасами впливає на дві основні форми фінансової звітності. У Балансі Звіт про фінансовий стан запаси відображаються як частина оборотних активів. Вони представляють ту частину матеріальних цінностей, яка залишилася на кінець звітного періоду і ще не була використана чи продана. У цьому звіті їхня вартість вноситься до рядка «Запаси» рядок 1100 і оцінюється за найменшою з двох оцінок собівартість або чиста вартість реалізації, що забезпечує дотримання принципу обережності. Водночас, у Звіті про фінансові результати відображається, як вартість запасів вплинула на фінансовий результат протягом звітного періоду. Основний вплив тут відображається у рядку «Собівартість реалізації» рядок 2050, де акумулюється вартість тих запасів, які були списані відповідно до обраного методу ФІФО, середньозважена та фактично спожиті для отримання доходу. Таким чином, облік запасів забезпечує подвійне відображення: як актив на балансі, і як витрата у Звіті про фінансові результати те, що було спожито для отримання доходу.

1.2. Характеристика основних методів обліку запасів

Запаси займають важливе місце у структурі оборотних активів підприємства молочної промисловості, оскільки забезпечують безперервність виробничого циклу, впливають на обсяг і ритмічність випуску готової продукції та визначають рівень собівартості. Саме від достовірності обліку запасів залежить об'єктивність фінансових результатів та ефективність управління ресурсами. Теоретичний аналіз засвідчив, що регулювання порядку формування, оцінки та відображення запасів у бухгалтерському обліку здійснюється відповідно до вимог П(С)БО 9 «Запаси» та МСБО 2

«Запаси». Обидва стандарти передбачають відображення запасів за первісною вартістю при їх надходженні та оцінку на дату балансу за найменшою з двох величин: первісною або чистою вартістю реалізації. Це є особливо важливим для молокопереробних підприємств, де значна частка запасів є швидкопсувною та потребує оперативного контролю. Особливості обліку біологічних активів та П(С)БО 30 Текст присвячений аналізу нормативного регулювання обліку запасів і біологічних активів у сільськогосподарських підприємствах. Основним документом, що визначає порядок обліку біологічних активів (тварин і рослин, здатних до відтворення чи формування продукції), є П(С)БО 30 «Біологічні активи», затверджене наказом Мінфіну від 18.11.2005 №790. Стандарт ґрунтується на положеннях МСБО 41 «Сільське господарство». Попри значущість документа, науковці вказують на низку його недоліків. Проблема обліку саджанців у фінансовій звітності. У практиці обліку існує невизначеність щодо відображення саджанців. Згідно з Інструкцією до Плану рахунків субрахунк 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення», саджанці належать до виробничих запасів і повинні відображатися у складі запасів у Примітках до фінансової звітності. Водночас П(С)БО 30 визначає саджанці як додаткові біологічні активи, що підлягають групуванню та окремому розкриттю як довгострокові або поточні біологічні активи. Через це у Примітках виникає подвійність: саджанці можуть бути віднесені як до запасів, так і до біологічних активів. Для усунення суперечностей пропонується

- а) відображати саджанці у складі групи «Біологічні активи у стані біологічних перетворень»;
- б) вести їх облік на окремих субрахунках рахунків 16 «Довгострокові біологічні активи» та 21 «Поточні біологічні активи» наприклад, 1611, 2111;
- в) для насіння та кормів передбачити окремі субрахунки рахунку 208, оскільки вони не регулюються П(С)БО 30.

Облік запасів – етапи та формування первісної вартості
Порядок обліку запасів визначено П(С)БО 9 «Запаси». Життєвий цикл виробничих запасів охоплює їх придбання, списання, використання у виробництві, оприбуткування готової продукції та її реалізацію.

Первісна вартість запасів у фінансовій звітності залежить від способу їх надходження: Придбання за плату включає всі витрати на купівлю та доведення до стану використання; Виготовлення на підприємстві визначається виробничою собівартістю згідно з П(С)БО 16; Внесення до статутного фонду оцінюється за узгодженою справедливою вартістю; Безоплатне отримання або виявлені надлишки оцінюються за справедливою вартістю з визнанням доходу; Обмін на неподібні активи оцінка здійснюється за справедливою вартістю отриманих запасів; Обмін на подібні активи зазвичай відображають за балансовою вартістю переданих запасів, якщо вона не перевищує справедливої вартості. Первинні документи становлять юридичну та фактичну основу бухгалтерського обліку запасів, фіксуючи кожну господарську операцію від моменту надходження до списання. Значення правильного документування полягає у забезпеченні превентивного та поточного контролю, оскільки лише належно оформлений документ надає операції облікової значущості та є підставою для відображення її в синтетичному й аналітичному обліку.

Виробничі запаси проходять певні етапи:

- а) Придбання запасів за грошові кошти у постачальника;
- б) Витрачання запасів у виробництві списання вартості за обраним методом;
- в) Використання у виробництві відображення витрат на виробництво;
- г) Завершення виробництва продукції оприбуткування на склад; 5. Продаж готової продукції [17].

Життєвий цикл запасів супроводжується обов'язковим набором документів, з список з можливих документів можна ознайомитись в табл. 1.6. Надходження запасів підтверджується товарно-транспортною накладною (ТТН) та актом приймання-передачі, які фіксують факт переходу цінностей, їхню кількість, якість та вартість, що є підставою для оприбуткування. На етапі зберігання облік ведеться у складських журналах. Ці картки ведуться матеріально відповідальними особами, наприклад, завідувачем складом, які персонально відповідають за збереження цінностей і фіксують у них усі прибутки та видатки. Вибуття запасів відпуск у виробництво регламентується вимогою на відпуск матеріалів для одноразових потреб або лімітно-забірною картою, яка використовується для систематичного відпуску матеріалів у межах встановленого ліміту. Лімітно-забірна картка є ключовим інструментом нормування витрат. Завершальна операція — списання, наприклад, через псування, моральне старіння або виявлену нестачу після інвентаризації — оформлюється актом списання. Чітке оформлення цих документів унеможливорює несанкціоноване вибуття запасів, забезпечує безперервність обліку та є єдиною підставою для формування достовірної собівартості продукції.

Таблиця 1.6 – Документальне оформлення операцій із запасами та роль матеріально відповідальних осіб

Етап Операції	Призначення Документа	Ключові Документи	Роль МВО
Надходження	Фіксація права власності, кількості, якості та вартості.	Накладна, Товарно-транспортна накладна (ТТН), Акт приймання-передачі.	МВО ставить підпис про приймання на відповідальне зберігання.

Зберігання; Облік	Кількісний облік руху, оперативний контроль залишків.	Складські журнали (картки складського обліку).	МВО веде облік, забезпечує збереження цінностей.
Відпуск у виробництво	Регламентація та нормування витрачання матеріалів.	Вимога на відпуск матеріалів, Лімітно-забірна картка.	МВО відпускає матеріали зі складу у підрозділ.
Списання	Документальне підтвердження зменшення вартості активів (втрати, нестачі, псування).	Акт списання.	МВО фіксує факт втрати чи псування.

Джерело: складено автором за даними [38]

Табл. 1.6, що містить інформацію про первинні документи, кореспонденцію рахунків та відображення у фінансовій звітності, є комплексним узагальненням методики фінансового обліку запасів. Вона охоплює весь життєвий цикл запасів на підприємстві, починаючи з етапу документування (де первинні документи, такі як накладні та лімітно-забірні картки, слугують юридичною основою для фіксації господарських операцій, а МВО несуть персональну відповідальність).

Далі табл. 1.7 переходить до синтетичного обліку, демонструючи, як рух запасів (придбання, списання у виробництво, інвентаризаційні різниці) відображається у системі подвійного запису за допомогою кореспонденції рахунків Класу 2 «Запаси» (20, 22, 26, 28) з іншими рахунками (631, 23, 901), забезпечуючи контроль за вартістю. Нарешті, табл. 1.7 ілюструє фінальне відображення цих операцій у фінансовій звітності, показуючи, що залишки запасів, тоді як вартість списаних запасів відображається як витрата у Звіті про фінансові результати у рядку «Собівартість реалізації» (рядок 2050). Таким чином, табл. 1.7 відображає цілісний, взаємопов'язаний ланцюжок обліку: від фізичного факту до фінансового результату.

Таблиця 1.7 – Характеристика рахунків Класу 2 «Запаси» Плану рахунків

Номер Рахунку	Назва Рахунку	Призначення
20	Виробничі запаси	Облік сировини, матеріалів, палива, запасних частин, тари та інших матеріалів, призначених для використання у виробництві.
22	Малоцінні швидкозношувані предмети (МШП)	та Облік предметів, що використовуються не більше року або протягом операційного циклу (інструменти, інвентар тощо).
23	Виробництво	Облік витрат, пов'язаних із виробництвом продукції. Запаси списуються сюди перед перетворенням на готову продукцію.
26	Готова продукція	Облік готової продукції, призначеної для продажу, виробництво якої повністю завершене.
28	Товари	Облік запасів, придбаних спеціально для подальшого перепродажу (без додаткової обробки).

Джерело: складено автором за даними [39]

Наведена табл. 1.7 є ключовим інструментом для розуміння методики синтетичного обліку запасів на виробничих підприємствах в Україні. Вона наочно демонструє, як вимоги національних стандартів (П(С)БО 9) реалізуються на практиці через систему подвійного запису. Метою аналізу цієї кореспонденції є розкриття логіки взаємодії рахунків Класу 2 «Запаси» (20, 22, 26, 28) з іншими балансовими та результативними рахунками, що відображає повний цикл запасів: від їхнього придбання та трансформації у виробництві до реалізації та інвентаризаційних коригувань. Облік запасів є критично важливим елементом фінансового менеджменту, оскільки ці активи становлять значну частку оборотного капіталу підприємства та безпосередньо впливають на собівартість продукції і фінансовий результат. Особлива увага

буде приділена аналізу типової кореспонденції рахунків в табл. 1.8, оскільки саме вони є інструментом, що забезпечує відображення руху запасів та їхню трансформацію у витрати.

Таблиця 1.8 – Типова кореспонденція рахунків з обліку запасів

№	Господарська операція	Дебет (Дт)	Кредит (Кт)
1	Придбання запасів (Сировина, матеріали) від постачальника на суму первісної вартості (без ПДВ).	20 "Виробничі запаси"	631 "Розрахунки з вітчизняними постачальниками"
2	Включення вхідного ПДВ (якщо підприємство є платником).	641 "Розрахунки за податками" (субрах. ПДВ)	631 "Розрахунки з вітчизняними постачальниками"
3	Сплата грошових коштів постачальнику за отримані запаси.	631 "Розрахунки з вітчизняними постачальниками"	311 "Поточні рахунки в національній валюті"
4	Списання сировини у виробництво (наприклад, для виробництва ЗБВ).	23 "Виробництво"	20 "Виробничі запаси"
Продовження таблиці 1.8			
5	Передача МШП в експлуатацію (списання з балансу).	92 "Адміністративні витрати" або 23 "Виробництво"	22 "МШП"
6	Оприбуткування готової продукції на склад за виробничою собівартістю.	26 "Готова продукція"	23 "Виробництво"
7	Продаж (відвантаження) готової продукції (списання собівартості).	901 "Собівартість реалізованої готової продукції"	26 "Готова продукція"
8	Нестача запасів, виявлена під час інвентаризації (в межах норм природних втрат).	947 "Нестачі і втрати від псування цінностей"	20, 22, 28

9	Оприбуткування надлишків (виявлені під час інвентаризації).	20, 22, 28	719 "Інші доходи від операційної діяльності"
10	Повернення неякісних запасів постачальнику (сторнування первісної вартості).	631 "Розрахунки..." (сторнування)	20 "Виробничі запаси" (сторнування)
11	Уцінка запасів до чистої вартості реалізації (ЧВР) через псування.	946 "Втрати від знецінення запасів"	20, 26, 28
12	Дооцінка запасів (відновлення раніше уціненої вартості).	20, 26, 28	719 "Інші доходи від операційної діяльності" (на суму відновлення)

Джерело: складено автором за даними [39]

Табл. 1.8 розкриває три основні етапи обліку, що забезпечують формування достовірної собівартості та фінансового результату. Перший етап — Надходження та Оплата Операції 1–3 — фіксує перетворення зобов'язань Кт 631 на активи Дт 20 і подальше їхнє погашення грошовими коштами. Це відображає принцип первісної оцінки запасів. Другий етап — Трансформація у Виробництві та Збут Операції 4–7 — є ключовим: списання сировини у виробництво Дт 23 Кт 20 переносить вартість матеріалів у витрати, а Дт 901 Кт 26 фіксує собівартість реалізації, що безпосередньо впливає на Звіт про фінансові результати. Третій етап — Коригування та Інвентаризація Операції 8–12 — забезпечує дотримання принципу обачності: нестачі Дт 947 визнаються збитками, а уцінка Дт 946 гарантує, що активи на балансі не будуть завищені. З проведеного аналізу кореспонденції рахунків підтверджують, що облік запасів є безперервним процесом трансформації активів Дт 20, 26 у витрати Дт 901, 946. Кореспонденція чітко розмежовує капітальні витрати (які залишаються в активі) та витрати періоду, що є критичним для достовірного розрахунку собівартості. Таким чином, ця схема є наочним доказом того, що методика фінансового обліку перетворює фізичний рух запасів на

структуровані, контрольовані та звітовані фінансові дані, забезпечуючи повну відповідність вимогам П(С)БО 9 щодо оцінки та розподілу витрат.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ

2.1. Теоретико-методологічні підходи до дослідження запасів

Для дослідження динаміки виробничих запасів застосовується горизонтальний аналіз, який передбачає вивчення змін їх обсягу протягом кількох років шляхом розрахунку абсолютних та відносних відхилень. Цей метод є важливим інструментом контролю, оскільки дозволяє своєчасно виявити ризики надмірного накопичення, дефіциту або нестабільності активів. Інформаційною базою для проведення розрахунків виступають дані про залишки конкретних видів запасів: сировини, МШП, тари, готової продукції на початок і кінець досліджуваних періодів зокрема, 2021–2023 рр.. Застосування горизонтального аналізу дає змогу з'ясувати реальний напрямок зміни рівня запасів, оцінити трансформацію політики закупівель та ідентифікувати загрозу «замороження» обігового капіталу. При інтерпретації результатів позитивною динамікою вважається стабільне та контрольоване зростання, що відповідає розширенню діяльності, тоді як різкі коливання та необґрунтовані надлишки свідчать про негативні тенденції в управлінні запасами. Вертикальний структурний аналіз зосереджується на дослідженні частки окремих видів запасів у загальному обсязі оборотних активів та моніторингу змін їхньої внутрішньої структури. Цей метод дозволяє визначити, які саме категорії запасів акумулюють найбільше фінансових ресурсів, що є ключовим для розстановки пріоритетів внутрішнього контролю. Базуючись на даних про структуру оборотних активів і виробничих запасів у розрізі видів, аналіз допомагає виявити найбільш капіталомісткі ресурси, відстежити динаміку їх зростання та оцінити раціональність розподілу активів. При інтерпретації результатів стабільна структура свідчить про якісне планування, тоді як збільшення питомої ваги готової продукції вказує на ризик уповільнення збуту, а надмірна частка сировини сигналізує про неефективне управління закупівлями та перевантаження складів.

Коефіцієнтний аналіз виступає ключовим методом оцінки ефективності використання запасів, фокусуючись на дослідженні таких індикаторів, як коефіцієнт оборотності, тривалість одного обороту та рівень забезпеченості виробничого процесу матеріальними ресурсами. Застосування цього підходу є обґрунтованим, оскільки стан запасів безпосередньо впливає на формування собівартості та потребу підприємства в оборотному капіталі. Розрахунковою базою для аналізу слугують дані про собівартість реалізованої продукції, середні залишки запасів та обсяги виробництва, що дозволяє з'ясувати швидкість трансформації активів у готову продукцію, виявити факти затримок або «зависання» матеріалів на складах, а також перевірити спроможність підприємства підтримувати безперервний виробничий цикл. З позиції оцінки ефективності, зростання оборотності свідчить про зниження витрат на зберігання та високу ділову активність, тоді як подовження тривалості обороту сигналізує про перевищення нормативів і непродуктивне заморожування грошових коштів. Факторний аналіз застосовується для поглибленого вивчення впливу на зміну обсягів запасів таких ключових детермінантів, як динаміка виробництва, методи закупівель, цінова кон'юнктура ринку сировини, логістичні умови та обрана облікова політика. Використання цього методу є необхідним для ідентифікації справжніх причин відхилень, дозволяючи не лише констатувати факт зміни кількісних показників, а й зрозуміти їхню природу. На основі інформації про обсяги закупівель, ціни на ресурси та залишки за періоди, аналіз дає змогу розмежувати обґрунтоване накопичення запасів, викликане реальною виробничою потребою, та наслідки неефективного управління. При інтерпретації результатів позитивним вважається вплив факторів, що сприяють зниженню витрат та оптимізації постачання, тоді як до негативних відносять ті, що свідчать про недоліки планування, виробничі простої або втрати активів.

Порівняльний аналіз методів оцінки вибуття запасів зокрема FIFO та середньозваженої собівартості спрямований на дослідження впливу обраного

алгоритму списання на формування собівартості реалізації, фінансового результату та вартісну оцінку залишків на балансі. Використання цього інструментарію є критично важливим, оскільки саме метод оцінки детермінує величину витрат звітного періоду, податкове навантаження та підсумковий прибуток підприємства. Ґрунтуючись на даних про закупівельні ціни, обсяги вибуття та положення облікової політики, цей підхід дозволяє змодельовати альтернативні сценарії та з'ясувати, як змінилися б показники ефективності при застосуванні інших методик. Кінцевою метою аналізу є визначення оптимальної облікової політики, яка забезпечує найточніше відображення реальних витрат, мінімізує викривлення собівартості та гарантує зіставність звітних даних в умовах цінових коливань. Документальний аналіз виступає фундаментальним інструментом перевірки, спрямованим на дослідження правильності оформлення первинної документації, а також повноти й достовірності перенесення даних до облікових регістрів. Актуальність цього методу зумовлена тим, що ділянка запасів належить до зон підвищеного ризику, де помилки в документуванні можуть призводити до нестач, зловживань, порушень норм витрат та викривлення собівартості продукції. На основі ретельного вивчення товарно-транспортних накладних, спеціалізованих форм (М-4, М-7), лімітно-забірних карток, актів списання та графіку документообігу, аналіз дозволяє встановити відповідність облікової системи нормативним вимогам та оцінити якість внутрішнього контролю за матеріально відповідальними особами. Головними критеріями ефективності при цьому виступають забезпечення безперервності документообігу, коректність відображення господарських операцій та відсутність інвентаризаційних розбіжностей.

Комплексне застосування окресленого методичного інструментарію дозволяє сформувати цілісне бачення стану виробничих запасів, інтегруючи оцінку їхньої динаміки, структури, оборотності та факторів впливу. Такий системний підхід забезпечує можливість точної ідентифікації «вузьких місць» у ланцюгу

управління активами — від етапу закупівель і складського зберігання до виробничого споживання та процедур обліку. Важливим аналітичним результатом є чітке розуміння впливу обраної облікової політики (зокрема методів оцінки вибуття) на формування фінансових результатів, собівартості та податкової бази, що у поєднанні з документальним контролем гарантує підтвердження достовірності фінансової звітності. У підсумку, результати проведеного аналізу слугують надійним фундаментом для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію рівня запасів, мінімізацію витрат на їх зберігання, вивільнення «замороженого» обігового капіталу та підвищення загальної ефективності діяльності підприємства.

2.2. Алгоритм проведення дослідження

Емпірична база дослідження сформована на матеріалах Акціонерного товариства «Яготинський маслозавод», вибір якого як об'єкта аналізу є цілком обґрунтованим з огляду на його вагомий роль у вітчизняній молочній галузі та масштабність виробничих процесів. Специфіка діяльності підприємства, що пов'язана з переробкою швидкопсувної сировини та випуском широкого асортименту готової продукції, визначає критичну значущість ефективного управління запасами для забезпечення фінансової стійкості та безперервності технологічного циклу. Для гарантування достовірності та об'єктивності аналітичних висновків дослідження спирається на офіційну фінансову звітність за 2021–2023 роки, що дозволяє простежити динаміку показників у ретроспективі. Зокрема, ключовими джерелами інформації виступають форма №1 «Баланс» (Звіт про фінансовий стан), яка містить дані про структуру та обсяги активів, та форма №2 «Звіт про фінансові результати», необхідна для розрахунку оборотності та оцінки собівартості.

Інформаційну базу суттєво доповнюють Примітки до річної фінансової звітності, що розкривають нюанси облікової політики, а також відкриті дані з

офіційних порталів розкриття інформації емітентами цінних паперів (SMIDA) та сервісів моніторингу реєстраційних даних, використання яких забезпечує репрезентативність вибірки та верифікацію отриманих результатів. Дослідження присвячено детальному аналізу системи первинного документування та організації обліку запасів. Для його реалізації застосовується комплекс методів, що включає документальний аналіз, експертну оцінку якості документообігу та співставлення фактичної практики підприємства з чинними законодавчими вимогами. Сутність етапу полягає у ґрунтовному вивченні масиву уніфікованих форм (зокрема ТТН, прибуткових ордерів М-4, актів М-7, лімітно-забірних карток М-8, накладних М-11 та матеріальних звітів М-19) з метою визначення їхньої контрольної ефективності, виявлення зон потенційних ризиків та перевірки відповідності процедур стандартам НП(С)БО 9 «Запаси». Реалізація цього етапу є критично важливою передумовою подальшого дослідження, оскільки дозволяє верифікувати достовірність вхідних даних, що забезпечує надійність та об'єктивність аналітичних розрахунків, запланованих у третьому розділі кваліфікаційної роботи. Наступний етап дослідження сфокусовано на здійсненні синтетичного та аналітичного аналізу системи обліку запасів, що акумулюється на рахунках 20 «Виробничі запаси», 22 «МШП» та 28 «Товари». Із застосуванням методів аналізу кореспонденції рахунків, системного дослідження облікових регістрів та класифікації господарських операцій, етап передбачає детальне вивчення механізму відображення руху матеріальних цінностей — від їх надходження та вибуття до списання у виробничий процес. Особливий акцент робиться на перевірці коректності обліку відхилень між фактичною та обліковою ціною, а також специфіці списання малоцінних та швидкозношуваних предметів. Важливість цього етапу зумовлена необхідністю підтвердження правильності формування виробничої собівартості та обґрунтованості оцінки запасів, відображеної у фінансовій звітності підприємства.

Ключовим компонентом дослідження є етап кількісно-аналітичної оцінки запасів (емпіричний аналіз), який формує методологічну основу третього розділу роботи та базується на комплексному використанні статистичних і фінансових методів. Зокрема, горизонтальний аналіз застосовується для відстеження динаміки зміни обсягів запасів за період 2021–2023 років, тоді як вертикальний аналіз дозволяє оцінити структурні зрушення у розрізі основних категорій: сировини, незавершеного виробництва, готової продукції та товарів. Для глибокої оцінки ділової активності використовується коефіцієнтний аналіз, що включає розрахунок показників оборотності, тривалості одного обороту, середніх залишків та рівня забезпеченості виробництва ресурсами. Завершує цей етап факторний аналіз, спрямований на ідентифікацію причин виявлених відхилень — від зниження попиту та змін у логістиці до коливань закупівельних цін. Такий підхід забезпечує необхідне емпіричне підтвердження ефективності управління запасами, трансформуючи статистичні дані у базу для прийняття управлінських рішень. Завершальним етапом дослідження є інтерпретація отриманих емпіричних даних та формування комплексу управлінських висновків, що реалізується через застосування методів наукового узагальнення, причинно-наслідкового аналізу та порівняння фактичних індикаторів із нормативними значеннями (зокрема, коефіцієнтами оборотності та ліквідності).

Сутність цього етапу полягає у синтезі аналітичної інформації для об'єктивної оцінки ефективності системи обліку запасів та визначення ступеня їхнього впливу на фінансову стійкість підприємства. На основі отриманих результатів здійснюється діагностика критичних проблемних зон, таких як накопичення надлишкових обсягів готової продукції або ризику зниження ділової активності, що стає підґрунтям для розробки практичних рекомендацій щодо оптимізації закупівельної політики та підвищення ефективності управління активами.

Практичне застосування системи аналітичних показників дозволяє комплексно оцінити ефективність управління запасами за чотирма ключовими напрямками, переходячи від констатації абсолютних величин до розуміння якісних змін у діяльності підприємства. Першим і визначальним вектором аналізу є оцінка ділової активності. Оскільки запаси за своєю природою є тимчасово вилученими з обігу («замороженими») коштами, критично важливим є визначення інтенсивності їх використання. Розрахунок показників оборотності дозволяє з'ясувати, наскільки швидко сировина трансформується у готову продукцію, а та, своєю чергою, — у грошові кошти. Висока ділова активність свідчить про ефективну політику закупівель та збуту, тоді як уповільнення обороту сигналізує про накопичення непродуктивних активів, що генерують лише витрати на зберігання. Водночас проводиться діагностика впливу запасів на фінансову стійкість. Дослідження динаміки дозволяє виявити небезпечні тенденції, коли темпи росту складських залишків випереджають ріст доходів від реалізації. Це призводить до імобілізації (відволікання) оборотного капіталу, що прямо загрожує платоспроможності компанії та знижує її ліквідність. Невід'ємним етапом є оптимізація структури активів. Загальна вартість запасів може приховувати внутрішні диспропорції, такі як критичне накопичення готової продукції на тлі дефіциту сировини або зростання частки неліквідів. Структурний аналіз дозволяє деталізувати, які саме групи активів акумулюють найбільше ресурсів, та оцінити раціональність такого розподілу. Завершує аналітичний процес оцінка операційних ризиків, спрямована на пошук балансу між загрозою зупинки виробництва через дефіцит ресурсів та збитками від утримання надлишків. Визначення рівня забезпеченості запасами виступає індикатором виробничої безпеки та дозволяє менеджменту формувати оптимальні страхові резерви. Для реалізації зазначених аналітичних процедур та отримання кількісної оцінки стану запасів використовується наступний методичний інструментарій формули 2.1–2.9:

Формули для розрахунку

$$\text{Коб} = \frac{C}{AV} \quad (2.1)$$

Коб – Коефіцієнт оборотності запасів;

C – собівартість реалізованої продукції;

AV – середні запаси;

$$T = \frac{360}{\text{Коб}} \quad (2.2)$$

T – Тривалість одного обороту запасів в днях;

$$AV = \frac{S_{\text{поч.}} + S_{\text{кін.}}}{2} \quad (2.3)$$

AV – Середня величина запасів;

S_{поч} – Запаси на початок звітної періоду;

S_{кін} – Запаси на Кінець звітної періоду ;

$$T_{\text{прир}} = \frac{S_{\text{кін}} - S_{\text{поч}}}{\text{Запаси}_{\text{поч}}} \times 100\% \quad (2.4)$$

T_{прир} – Темп росту запасів;

$$\text{Частка} = \frac{S_{\text{в}}}{\text{Загальна сума запасів}} \times 100 \quad (2.5)$$

Частка – Частка окремого виду запасів;

S_в – Запаси конкретного виду ;

$$\text{Кзаб} = \frac{S}{ALS} \quad (2.6)$$

Кзаб – Коефіцієнт забезпечення виробництва запасами;

S – Балансова вартість запасів;

ALS – Середньодобове споживання запасів;

$$\text{Частка статті} = \frac{\text{Стаття запасів}}{\text{Запаси вього}} \times 100 \quad (2.7)$$

$$\text{сер. запаси} = \frac{S_{\text{кін}} + S_{\text{поч}}}{2} \quad (2.8)$$

сер.запаси – середні запаси на період;

$$T_{об} = \frac{365}{K_{об}} \quad (2.9)$$

$T_{об}$ – Тривалість обороту;

Розроблений алгоритм дослідження дозволяє комплексно оцінити стан активів: від перевірки законності та правильності документального оформлення операцій до глибинного фінансового аналізу ефективності їх використання. Визначена система аналітичних показників (оборотності, структури, динаміки) та обґрунтування методів оцінки вибуття дають змогу не лише діагностувати поточний стан управління запасами, але й виявити приховані диспропорції та ризики «замороження» капіталу. Сформована методологія є необхідною основою для проведення практичних розрахунків у наступному розділі та розробки обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації облікової політики та підвищення ефективності діяльності підприємства.

РОЗДІЛ 3. Організація та методика обліку запасів на ТДВ «Яготинський маслозавод»

3.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства ТДВ «Яготинський маслозавод» та аналіз його облікової політики щодо запасів

Товариство з додатковою відповідальністю «Яготинський маслозавод» є одним із провідних виробників молочної продукції в Україні та входить до складу Групи компаній «Молочний Альянс», якій належить 100% акцій підприємства. У цьому аналізі розглядається діяльність заводу як окремої виробничої одиниці, яка забезпечує стабільний фінансовий внесок до загального результату групи через сплату дивідендів. Підприємство спеціалізується на переробці молока та виробництві широкого асортименту молочних продуктів, зокрема масла, сирів, кисломолочної продукції та дитячого харчування, що можна побачити в табл. 3.1. Основні виробничі фонди заводу включають сучасні технологічні лінії, обладнання для переробки молока, складські приміщення та власний транспортний парк. Постійні інвестиції в модернізацію та оновлення основних засобів дозволяють підприємству зберігати високу якість продукції та підвищувати ефективність виробництва. Яготинський маслозавод також відіграє значну роль у впровадженні інновацій у молочній галузі. Зокрема, підприємство запатентувало унікальні молочні закваски, що стали проривом на ринку та сприяли розвитку нових категорій продуктів.

Таблиця 3.1 – Загальна характеристика ТДВ "Яготинський маслозавод"

Скорочена назва	ТДВ «Яготинський маслозавод»
Повна назва	Товариство з додатковою відповідальністю «Яготинський маслозавод»
Код ЄДРПОУ	00446003
Організаційно-правова форма	товариство з додатковою відповідальністю

Юридична та фактична адреса	07700, Київська обл., Бориспільський р-н, м. Яготин, вул. Шевченка, 213
Продовження таблиці 3.1	
Офіційний сайт	milkalliance.com.ua
Електронна пошта	info@milkalliance.com.ua
Основні види діяльності (КВЕД)	0.51 Перероблення молока, виробництво масла та сиру. 46.33 Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами.
Виробництво та асортимент	масло, сирково-творожна продукція, молоко, вершки, сметана, кисломолочна продукція, дитяче харчування.

Джерело: складено автором на основі сайту Яготинського маслозаводу

Філія ТДВ «Яготинський маслозавод» під назвою «Яготинське для дітей» є унікальним спеціалізованим заводом в Україні, що займається виробництвом дитячого молочного харчування. Розташований у смт. Згурівка Київської області, поруч із Згурівським дендропарком, завод функціонує в екологічно чистому регіоні. Підприємство оснащено сучасним обладнанням від провідних світових виробників зі Швеції, Італії, Німеччини, Ізраїлю та Болгарії, що забезпечує високий рівень якості продукції. Основним видом діяльності філії є виробництво дитячого харчування та дієтичних харчових продуктів (КВЕД 10.86). Під торговою маркою «Яготинське для дітей» випускається широкий асортимент молочної продукції для дітей віком від 6 місяців, включаючи молочні коктейлі, рекомендовані для дітей від 3 років. На жаль, детальні фінансові показники філії «Яготинське для дітей» у відкритих джерелах не оприлюднені. Однак відомо, що материнська компанія, з табл. 3.2 можна зробити такі висновки; ТДВ «Яготинський маслозавод», у 2023 році досягла виторгу в розмірі 4 857 266 тис. грн.. Аналіз фінансових показників - у 2023 році підприємство продемонструвало зростання фінансових

показників, що свідчить про ефективне управління ресурсами та стабільний розвиток. Активи компанії збільшилися порівняно з 2022 роком, що вказує на нарощування виробничого потенціалу та зміцнення фінансової стійкості.

Таблиця 3.2 – Основні фінансові показники

Показник	2023	2022
Необоротні Активи	447 473	424 089
Оборотні Активи	1 717 107	1 604 930
Капітал	940 195	685 040
Довгострокові зобов'язання	239 316	253 895
Поточні зобов'язання	985 069	1 090 084
Баланс	2 164 580	2 029 019
Фінансовий результат до оподаткування	291 992	444 037
Чистий фінансовий результат	155 639	255 160

Джерело: складено автором за даними з звітності

Збільшення капіталу на 37,3% свідчить про активний розвиток підприємства та посилення його фінансової незалежності. Зниження довгострокових і поточних зобов'язань демонструє покращення структури боргового навантаження та ефективне управління фінансами. Попри зростання активів, чистий фінансовий результат знизився на 39%, що може бути наслідком зростання витрат на сировину, енергоносії або збільшення інвестицій у модернізацію виробництва. Загалом, ТДВ «Яготинський маслозавод» залишається стабільним та фінансово міцним підприємством, яке продовжує нарощувати активи та підтримувати високі темпи розвитку. На ТДВ "Яготинський маслозавод" працює більше ніж 600 працівників та демонструє високий рівень соціальної відповідальності та уваги до працівників. Зокрема, фірма забезпечує не лише матеріальну мотивацію через систему преміювання, але й створює сприятливі умови праці на всіх рівнях виробництва. Важливо, що працівникам надаються можливості для

професійного зростання та розвитку кар'єри, що сприяє формуванню стабільного трудового колективу. Дотримання законодавчих норм, зокрема щодо рівних прав жінок і чоловіків, підкреслює серйозний підхід компанії до кадрової політики. Структура витрат ТДВ «Яготинський маслозавод» за 2022–2023 роки відображає динаміку змін у собівартості продукції та основних статтях витрат. Наведені дані свідчать про зростання загальних витрат підприємства, що пов'язано з подорожчанням сировини, збільшенням фонду оплати праці та інших операційних витрат, що можна побачити за табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Елементи операційних витрат

Назва статті	2023	2022
Матеріальні затрати	3 246 084	2 634 094
Витрати на оплату праці	249 790	195 918
Відрахування на соціальні заходи	52 222	47 141
Амортизація	73 423	75 141
Інші операційні витрати	288 693	200 416
Разом	3 910 212	3 152 908

Джерело: складено автором за даними з звітності

Аналіз елементів операційних витрат ТДВ «Яготинський маслозавод» табл. 3.3 демонструє чітко виражену матеріаломісткість виробництва, що є характерною ознакою підприємств молочної промисловості. Левова частка витрат припадає саме на статтю «Матеріальні затрати», яка у 2023 році сягнула понад 3,2 млрд грн. близько 83% від загального обсягу витрат. Така структура свідчить про те, що фінансовий результат заводу критично залежить від ефективного управління виробничими запасами: своєчасної закупівлі сировини, пакувальних матеріалів та інгредієнтів. Саме тому для підприємства стратегічно важливою є оптимізація оборотного капіталу в запасах, адже найменше коливання закупівельних цін на сировину або втрати при зберіганні можуть суттєво вплинути на собівартість готової продукції. Паралельно з цим спостерігається зростання статті «Інші операційні витрати» на 44%, що

пов'язано з інфляційними процесами, подорожчанням енергоносіїв та логістики, які є невід'ємною частиною обслуговування "холодового ланцюга" при роботі з молочними запасами. Водночас стабільний рівень амортизаційних відрахувань вказує на те, що підприємство використовує наявну технічну базу без різкого розширення основних засобів у звітному періоді, що підтверджується в табл. 3.4. Загалом, контроль над матеріальними витратами та ефективна переробка запасів є ключем до збереження рентабельності заводу в умовах зростання цін. Логічним продовженням оцінки ефективності управління ресурсами є детальний фінансовий аналіз, розрахунок якого за 2022–2023 роки наведено нижче для визначення рівня ліквідності, стійкості та ризикованості діяльності підприємства.

Таблиця 3.4 – Аналіз основних фінансових показників

Показники	2023	2022	2021	Нормативне значення
Кф маневрування	0,78	0,75	2,16	> 0.5
Кф фінансового ризику	1,3	1,96	1,98	< 1.5
Кф абсолютної ліквідності	0,042	0,007	0,04	> 0.2
Кф покриття	1,74	1,47	1,43	> 1.0

Джерело: складено автором за даними з звітності

Аналіз Графіку з Додатку А створеного на основі табл. 3.4 можна зрозуміти, що основні фінансові показники за період 2021–2023 років сталося суттєве оздоровлення фінансового стану підприємства та зміцнення його позицій у звітному році. Ключовим досягненням 2023 року стала стабілізація фінансової стійкості. Це наочно демонструє коефіцієнт фінансового ризику, який протягом 2021–2022 років перебував у критичній зоні значення 1,98 та

1,96 відповідно, що вказувало на небезпечну залежність від позикових коштів. Однак у 2023 році відбувся злам негативного тренду: показник знизився до 1,30, увійшовши в межі нормативного значення $\leq 1,5$. Це підтверджує, що підприємство успішно оптимізувало структуру капіталу та підвищило свою фінансову автономність. Позитивну картину доповнює коефіцієнт маневрування, який після структурних змін 2021 року стабілізувався на рівні 0,78. Поточне значення перевищує норматив $>0,5$, що свідчить про гнучкість менеджменту та здатність підприємства ефективно маневрувати власними ресурсами. Аналізу ліквідності спостерігається різноспрямована динаміка. З одного боку, підприємство демонструє впевнене зростання загальної платоспроможності: коефіцієнт покриття стабільно зростав протягом трьох років з 1,43 до 1,74, формуючи надійну "подушку безпеки" для розрахунків з кредиторами. З іншого боку, «вузьким місцем» залишається дефіцит найбільш ліквідних активів. Коефіцієнт абсолютної ліквідності, попри відновлення у 2023 році до рівня 0,042 після критичного падіння у 2022-му, все ще залишається значно нижчим за норму (0,2). У підсумку, фінансовий стан підприємства у 2023 році можна охарактеризувати як стійкий та платоспроможний. Компанії вдалося вийти із зони високого фінансового ризику, а низька забезпеченість грошовими коштами повністю компенсується високим рівнем покриття боргів іншими оборотними активами.

Підприємство має таку структуру витрат та доходів. Можна звернути на великі статі витрат з заробітної плати, матеріалів та транспортних накладних витрат. Можна зробити висновок – виробництво є трудомісткий. Значна частина собівартості матеріалів в частості молока припадає на транспортний заготівельні витрати. Також світова тенденція на зменшення поголів'я та збільшує ціну молока. У 2023 році ТДВ "Яготинський маслозавод" продемонстрував зростання чистого доходу на 30% порівняно з 2022 роком, досягнувши 4 857 266 тис. грн.. Прибуток до оподаткування склав 308 855 тис. грн.. Виконання плану виробництва оцінюється як задовільне. Обсяги

виробництва основних груп продукції переважно зросли, зокрема, кисломолочна продукція — на 140%, сиркова — на 121%, молоко — на 111%, сметана — на 106%. Водночас виробництво масла знизилося до 87% рівня 2022 року через скорочення поставок вершків.

Таблиця 3.5 – Структура витрат та доходів за сегментами товарів

Структура доходів за сегментами				
Сегмент	2023	2022	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Масло	695 104	648 695	46 409	7,15%
Сирно-творожна продукція	654 247	410 330	243 917	59,44%
Молоко	1 164 304	900 481	263 823	29,30%
Вершки	226 878	170 324	56 554	33,20%
Сметана	634 755	494 840	139 915	28,27%
Кисломолочна продукція	954 628	613 464	341 164	55,61%
Дитяче харчування	472 155	41 435	430 720	1039,51%
Інша молочна продукція	55 192	87 522	–32 330	–36,94%
Всього	4 857 266	3 736 091	645 244	30,1%
Структура витрат за сегментами				
Сегмент	2023	2022	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення
Масло	625 478	555 352	70 126	12,63%
Сирно-творожна продукція	551 958	330 222	221 736	67,15%
Молоко	937 992	741 143	196 849	26,56%
Вершки	183 724	137 450	46 274	33,67%
Сметана	521 376	433 769	87 607	20,20%
Кисломолочна продукція	710 482	469 266	241 216	51,40%
Дитяче харчування	381 664	326 076	55 588	17,05%
Інша молочна продукція	66 635	97 569	–30 934	–31,70%
Продовження Таблиці 3.5				
Всього	3 979 309	3 090 847	877 957	28,7%

Джерело: складено на основі звітних даних підприємства

Аналіз структури витрат та доходів за сегментами товарів Табл. 3.5 свідчить про те, що 2023 рік став для підприємства періодом суттєвого підвищення ефективності та масштабування діяльності. Загальна позитивна динаміка зумовлена тим, що темпи зростання сукупних доходів компанії 30% випередили зростання витрат 29%, що дозволило збільшити загальний фінансовий результат різниця між доходами та витратами з 645 млн грн. у 2022 році до майже 878 млн грн. у 2023 році. Найбільш значущим проривом звітнього періоду стала трансформація сегменту «Дитяче харчування». Якщо у 2022 році цей напрямок був глибоко збитковим, а витрати у вісім разів перевищували доходи, то у 2023 році відбулося феноменальне зростання доходів на 1039,51%. Завдяки тому, що витрати при цьому зросли лише на 17%, сегмент вдалося вивести в зону прибутку, що свідчить про успішну зміну комерційної стратегії. Стабільну фінансову основу підприємства продовжують формувати ключові групи — «Молоко» та «Сметана». У цих категоріях спостерігається здорова економіка зростання доходів випереджає зростання витрат наприклад, по молоку +29,3% доходу проти +26,56% витрат, що вказує на покращення маржинальності та операційної ефективності. Водночас аналіз виявив певні диспропорції в сегментах «Масло» та «Сирно-творожна продукція». Попри зростання обсягів реалізації, витрати за цими напрямками ростуть швидше, ніж доходи (наприклад, витрати на сирну продукцію зросли на 67%, тоді як доходи — лише на 59%), що сигналізує про зниження рентабельності цих товарів, ймовірно, через подорожчання сировини. Також спостерігається згортання діяльності в категорії «Інша молочна продукція», яка залишається збитковою на тлі загального скорочення як доходів, так і витрат. Компанія розширила асортимент, впровадивши нові продукти, зокрема біфідойогурт 1,5%, нові смаки йогуртів та безлактозні варіанти масла й сиру. Якщо подивитися на структури доходів та витрат реалізації товарів можна побачити, що у 2023 році ТДВ «Яготинський маслозавод» суттєво збільшило дохід порівняно з 2022 роком — загальна

виручка зросла на 30%, досягнувши 4 857 266 тис. грн. проти 3 736 091 тис. грн. у 2022 році. Найбільший приріст зафіксовано у сегментах.

- а) Кисломолочна продукція – 55,6%
- б) Сирково-творожна продукція – 59,4%;
- в) Молоко – 29,3%;

Структура витрат також зросла, досягнувши 3 979 309 тис. грн. у 2023 році, що на 28,7% більше, ніж у 2022 році 3 090 847 тис. грн.. Найбільші витрати припали на молоко, кисломолочну продукцію та масло. Прибутковість зросла за рахунок збільшення доходів у всіх категоріях продукції, а також завдяки розширенню асортименту. Вплив конкуренції на діяльність ТДВ «Яготинський маслозавод». Конкуренція у молочній промисловості України є одним із ключових факторів, що визначає стратегію розвитку ТДВ «Яготинський маслозавод». Підприємство функціонує у висококонкурентному середовищі, де основними гравцями є як великі національні виробники, так і регіональні молокозаводи. На ринку молочних продуктів України діє низка потужних компаній, серед яких:

- а) ТОВ «ТЕРРАФУД» – спеціалізується на виробництві масла, сирів, молочних продуктів преміального сегмента.
- б) ТОВ «ЛЮСТДОРФ» - один із лідерів у сегменті ультрапастеризованого молока.
- в) ТОВ «МК Галичина» – компанія, що робить акцент на виробництві йогуртів та кисломолочної продукції.
- г) ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД» – активно розвиває ринок преміального молока та продукції з тривалим терміном зберігання.
- ґ) ПРАТ «ВМЗ Рошен» – входить до складу корпорації «Рошен» та займається виробництвом вершкового масла та сухого молока.
- д) ТОВ «ДАНОН ДНІПРО» – український підрозділ міжнародного концерну Danone, який контролює значну частку ринку йогуртів та десертів.

Конкуренція у молочному секторі проявляється. За якість та асортимент продукції. Споживачі надають перевагу натуральним молочним продуктам із коротким терміном зберігання, що стимулює виробників до покращення технологій та контролю якості. Через постійні коливання вартості молочної сировини компанії змушені балансувати між конкурентною ціною та рентабельністю виробництва. Дефіцит якісного молока створює конкуренцію серед переробників за співпрацю з постачальниками, що може впливати на собівартість продукції. Ринок молочної продукції залежить від ефективної логістики та наявності продукції в ключових торгових мережах, таких як «АТБ», «Сільпо», «Фора», «Еко-Маркет».

3.2. Організаційна структура бухгалтерської служби та облікова політика підприємства

Організація первинного обліку запасів на виробничому підприємстві, яким є ТДВ "Яготинський маслозавод", є критично важливим елементом формування собівартості та внутрішнього контролю. Точність та своєчасність документообігу безпосередньо впливають на достовірність обліку сировини (молоко, закваски), пакувальних матеріалів та допоміжних засобів. Наведена нижче система первинних документів відображає встановлений порядок фіксації всіх господарських операцій, починаючи від моменту надходження матеріалів на склад до їхнього відпуску у виробничий цех. Метою аналізу є демонстрація того, як саме первинні документи забезпечують виконання вимог П(С)БО 9 та слугують основою для контролю за матеріально відповідальними особами (МВО), наглядно можна побачити в табл. 3.6

Таблиця 3.6 – Основні документи з обліку запасів

№	Назва документа (форма)	Етап обліку	Призначення
І. Надходження та оприбуткування			

1	Товарно-транспортна накладна (ТТН)	Надходження	Підтверджує перевезення та передачу вантажу постачальником.
2	Прибутковий ордер (ф. № М-4)	Надходження	Підстава для оприбуткування матеріалів на склад.
3	Акт про приймання матеріалів (ф. № М-7)	Надходження	Складається при розбіжностях у кількості чи якості; підстава для претензій постачальнику.
4	Довіреність (ф. № М-2)	Надходження	Підтверджує право особи на одержання запасів.
II. Складський облік і контроль			
5	Картка складського обліку (ф. № М-12)	Зберігання	Веде МВО для обліку руху запасів за номенклатурою.
6	Матеріальний звіт (ф. № М-19)	Звітність	Узагальнює рух запасів на складі за період.
III. Вибуття та внутрішній рух			
7	Лімітно-забірна картка (ф. № М-8/М-9)	Відпуск у виробництво	Для багаторазового відпуску матеріалів у межах встановленого ліміту.
8	Накладна-вимога на відпуск (ф. № М-11)	Внутрішнє переміщення	Для одноразового відпуску або переміщення матеріалів між підрозділами.
9	Акт-вимога на додатковий відпуск (ф. № М-10)	Відпуск	Оформлює понадлімітний відпуск матеріалів.
10	Акт закупки ТМЦ	Придбання	Використовується при закупівлі запасів підзвітними особами.

Джерело: складено автором за даними [43]

Первинний облік на підприємстві поділяється на три логічні взаємопов'язані етапи, кожен з яких має своє ключове документальне забезпечення. Етап надходження матеріалів є визначальним для встановлення первісної вартості. Товарно-транспортна накладна ТТН п. 1 підтверджує факт фізичного переміщення сировини молока-сировини або пакувальних матеріалів. На її основі складається Прибутковий ордер ф. № М-4 п. 2, який є єдиною юридичною підставою для оприбуткування активів на склад. Це

фіксує перехід матеріальної відповідальності на МВО складу. У випадку виявлення розбіжностей у кількості або якості (наприклад, невідповідність температури молока), негайно складається Акт про приймання матеріалів ф. № М-7 п. 3, який стає основою для пред'явлення претензій постачальнику. Крім того, Довіреність ф. № М-2 п. 4 гарантує правомірність отримання цінностей довіреними особами. Він забезпечує постійний оперативний контроль залишків. Основний робочий документ МВО — Картка складського обліку ф. № М-12 п. 5. Вона є інструментом кількісного обліку та дозволяє у будь-який момент звірити фактичні залишки сировини з обліковими даними. Звітність складу перед бухгалтерією здійснюється через Матеріальний звіт ф. № М-19 п. 6, який узагальнює рух запасів за звітний період і є основою для ведення вже синтетичного обліку. Цей етап безпосередньо впливає на собівартість продукції. Ключовим документом є Лімітно-забірна картка ф. № М-8/М-9 п. 7, яка використовується для нормованого та багаторазового відпуску основних інгредієнтів (наприклад, вершків) у цех. Вона виконує функцію превентивного контролю, оскільки дозволяє відпустити матеріал лише у межах встановленої норми. У разі потреби у понадлімітному чи додатковому відпуску матеріалів складається Акт-вимога на додатковий відпуск ф. № М-10 п. 9, що вимагає окремого обґрунтування та підпису керівництва. Нарешті, Накладна-вимога на відпуск ф. № М-11 п. 8 оформлює переміщення між внутрішніми підрозділами.

Теоретичний аналіз встановив, що облік запасів в Україні регулюється ієрархічною системою, де П(С)БО 9 виступає головним регулятором, вимагаючи уніфікованого підходу до первісної оцінки (за собівартістю) та обов'язкового застосування принципу обережності при оцінці на дату балансу за найменшою з двох оцінок. Вибір методу оцінки вибуття ФІФО чи середньозважена залишається ключовим рішенням облікової політики, яке прямо впливає на собівартість та фінансовий результат. На практиці ефективність обліку залежить від первинного документообігу ТТН, Лімітно-

забірна картка, який забезпечує контроль, та синтетичного обліку (через кореспонденцію рахунків Дт 20, 23, 26), що трансформує фізичний рух запасів у контрольовані фінансові дані. Як підсумок, було виявлено, що для підвищення ефективності системи обліку необхідне удосконалення внутрішнього контролю та посилення автоматизації складських операцій, що дозволить мінімізувати понаднормові втрати, підвищити оперативність облікової інформації та перетворити облік запасів на дієвий інструмент управління витратами та підвищення загальної рентабельності підприємства.

3.3. Синтетичний та аналітичний облік руху запасів

Синтетичний облік запасів на ТДВ "Яготинський маслозавод" ведеться з використанням 2-го класу Плану рахунків «Запаси», де ключова роль відведена рахункам 20 «Виробничі запаси» та 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети». Рахунок 20 «Виробничі запаси» призначений для узагальнення інформації про наявність і рух належних підприємству сировини (молока-сировини, заквасок), допоміжних матеріалів (наповнювачі, цукор), палива (для котелень, транспорту) та тари й тарних матеріалів (пластикові стаканчики, пакети, фольга). За дебетом рахунку 20 відображаються надходження запасів Дт 20 Кт 631, а також їхні дооцінки; За кредитом — витрачання сировини на виробництво Кт 20 Дт 23, відпуск на сторону чи уцінка, приклад проводок можна розглянути на прикладі табл. 3.7. Рахунок 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети» призначений для обліку й узагальнення інформації про МШП, які використовуються у господарській діяльності. До них на заводі належать інструменти для ремонту обладнання, спеціальний одяг та взуття для персоналу цехів, а також дезінфікуючі та мийні засоби, термін використання яких не перевищує одного року. За дебетом рахунку 22 відображається первісна вартість придбаних МШП, а за кредитом — їхній відпуск в експлуатацію із списанням на рахунки обліку витрат Дт 92, 91 або 23 Кт 22. Для деталізації та коректного формування собівартості на рахунку 20 відкриваються спеціалізовані субрахунки:

- а) 201 «Сировина й матеріали»: Ключовий субрахунок для молока-сировини, заквасок, допоміжних матеріалів.
- б) 202 «Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби»: Може використовуватися для обліку готових кришок, етикеток чи складних пакувальних блоків.
- г) 203 «Паливо» Облік бензину для транспорту та мазуту/газу для технологічних потреб.
- ґ) 204 «Тара й тарні матеріали» Облік усіх видів пакування, пластикових ємностей для зберігання.
- д) 206 «Матеріали, передані в переробку» Облік, наприклад, вершків, переданих сторонній організації для спеціальної обробки.
- е) 207 «Запасні частини»: Облік деталей, вузлів та агрегатів для проведення ремонтів обладнання.
- є) 209 «Інші матеріали»: Облік відходів виробництва, металобрухту, матеріальних цінностей, отриманих від ліквідації основних засобів, які можуть бути реалізовані. Синтетичний облік запасів на ТДВ "Яготинський маслозавод" ведеться за методом облікових цін, що вимагає використання аналітичних субрахунків для коректного відображення фактичної собівартості сировини.

Таблиця 3.7 – Синтетичний облік руху запасів на ТДВ "Яготинський маслозавод"

Зміст господарської операції	Дт	Кт	Призначення

Оприбуткування сировини за обліковою ціною	2011	631	Збільшення активу на планову вартість.
Відображення відхилень	201/В	631	Накопичення різниці між фактом і обліковою ціною.
Внутрішнє переміщення	2012 (Цех)	2011 (Склад)	Зміна місця зберігання без зміни загальної вартості.
Витрачено сировину на виробництво продукції	23	2012	Трансформація активу у витрати виробництва.
Нестача понад норму (віднесена на винну особу)	375	947	Фіксація дебіторської заборгованості за збитки.
Лишки запасів (оприбуткування після інвентаризації)	20, 22, 28	719	Збільшення активів за рахунок непередбачених доходів.

Джерело: складено автором за даними [39]

Надана табл. 3.7 показує, що синтетичний облік запасів на виробничому підприємстві є безперервним процесом трансформації активів, який, використовуючи метод облікових цін, забезпечує відокремлення фіксації руху від фіксації витрат. Ця система дозволяє вести оперативний облік Дт 2011 і лише потім, наприкінці періоду, коригувати фактичну собівартість продукції через окремий рахунок 201/В для відхилень. Кореспонденція відображає не лише стандартні операції, а й управлінські рішення: внутрішнє переміщення запасів чітко розмежовує відповідальність між складом і цехом, а нестачі понад норму фіксуються як дебіторська заборгованість Дт 375, підтверджуючи посилений внутрішній контроль за матеріальними втратами. Таким чином, дана кореспонденція є не лише технічним записом, а й відображенням управлінської політики підприємства, спрямованої на точне калькулювання та контроль матеріальних ресурсів. Запаси є важливою складовою оборотних

активів підприємства, адже вони забезпечують безперервність виробничого процесу та виконання договірних зобов'язань із постачання продукції. Аналіз структури запасів дає змогу оцінити раціональність їх формування, визначити тенденції зміни обсягів та зробити висновки щодо ефективності управління матеріальними ресурсами, що можна побачити в табл. 3.8.

Таблиця 3.8 – Структура запасів за три роки

Стаття запасів	2021, тис. грн...	2021, (%)	2022, тис. грн...	2022, (%)	2023, тис. грн...	2023, (%)	Тенденція
Виробничі запаси	75 673	45,77	49 441	29,88	44 895	18,95	Зменшення частки і обсягів
Незавершене виробництво	6 854	4,15	3 730	2,25	7 327	3,09	Спад у 2022, зростання у 2023
Готова продукція	80 394	48,62	154 405	93,32	184 537	77,88	Значне зростання запасів готової продукції
Товари	3 048	1,84	247	0,15	193	0,08	Скорочення залишків
Запаси всього	165 345	100	165 465	100	236 952	100	Зростання у 2023 році

Джерело: складено на основі звітності підприємства

З рис. 3.1 у 2021 році найбільшу частку у структурі запасів займала готова продукція 48,62% та виробничі запаси 45,77%, що свідчить про стабільний виробничий процес. У 2022 році структура суттєво змінилася — частка готової продукції різко зросла до 93,32%, тоді як частка виробничих запасів зменшилася до 29,88%. Це може означати накопичення нереалізованої продукції через зниження попиту або проблеми зі збутом. У 2023 році

спостерігається подальше зростання обсягів готової продукції до 184 537 тис. грн... 77,88% від загального обсягу, при одночасному скороченні виробничих запасів до 18,95%.

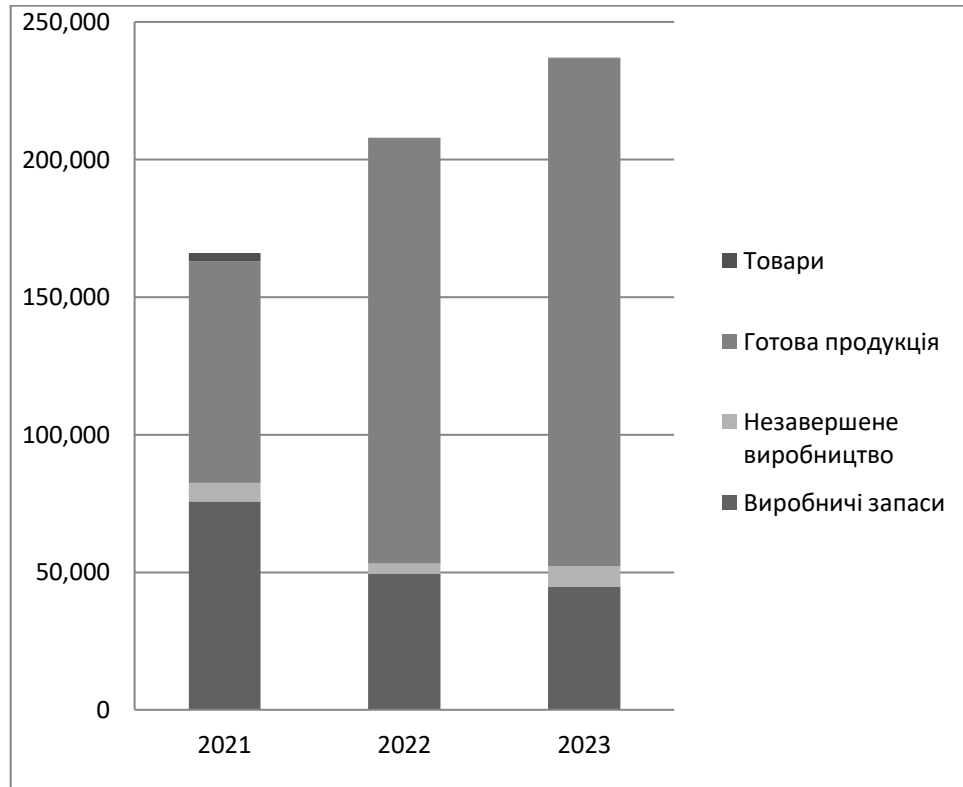

Рисунок 3.1 – Динаміка та структура запасів за 2021-2023 роки

Джерело: складено на основі розрахунків

Незавершене виробництво зросло після спаду в 2022 році, що може свідчити про збільшення виробничої активності. Загалом, обсяг запасів зріс із 165 345 тис. грн. у 2021 році до 236 952 тис. грн. у 2023 році, тобто на 43,3%. Отже, у динаміці запасів підприємства простежується тенденція до зростання загального обсягу запасів, зокрема готової продукції, що може свідчити як про розширення виробництва, так і про певне уповільнення реалізації. Зменшення частки виробничих запасів вказує на оптимізацію закупівель або ефективніше використання матеріальних ресурсів. Для підвищення ефективності управління запасами доцільно забезпечити баланс між виробничими запасами, незавершеним виробництвом і готовою продукцією, що сприятиме покращенню ліквідності та оборотності оборотного капіталу. Динамічний

аналіз запасів, собівартості реалізованої продукції та оборотного капіталу є важливим етапом оцінки ефективності діяльності підприємства. Ці показники безпосередньо впливають на фінансову стабільність, ліквідність і результативність управління ресурсами. Зміна обсягів запасів у поєднанні зі зміною собівартості дозволяє зробити висновки про стан виробництва, політику запасів і використання оборотних коштів.

Таблиця 3.9 – Динаміка запасів та собівартості

Показник	2021, тис. грн...	2022, тис. грн...	2023, тис. грн...	Відхилення 2023/2021, тис. грн...	Темп приросту, %
Запаси	165 345	165 465	236 952	71 607	43,30
Собівартість реалізації	2 784 504	1 526 469	1 600 742	-1 183 762	-42,50
Оборотний капітал	1 604 930	627 725	606 013	-998 917	-62,20

Джерело: складено на основі звітності підприємства

Табл. 3.9 відображає зміну трьох ключових економічних показників підприємства за 2021–2023 роки: запасів, собівартості реалізованої продукції та оборотного капіталу. Порівняння їх динаміки допомагає виявити, наскільки раціонально підприємство використовує свої ресурси, чи ефективно управляє запасами і як це впливає на фінансові результати.

Наглядно видно за рис. 3.2, що 2021–2023 роках загальна вартість запасів підприємства збільшилася з 165 345 тис. грн... до 236 952 тис. грн..., що становить приріст на 71 607 тис. грн., або 43,3%. Це свідчить про накопичення матеріальних ресурсів або готової продукції, що може бути пов'язано з розширенням виробництва чи уповільненням реалізації. Водночас спостерігається суттєве скорочення собівартості реалізованої продукції – із 2 784 504 тис. грн. у 2021 році до 1 600 742 тис. грн. у 2023 році, тобто на 1 183 762 тис. грн., або 42,5%.

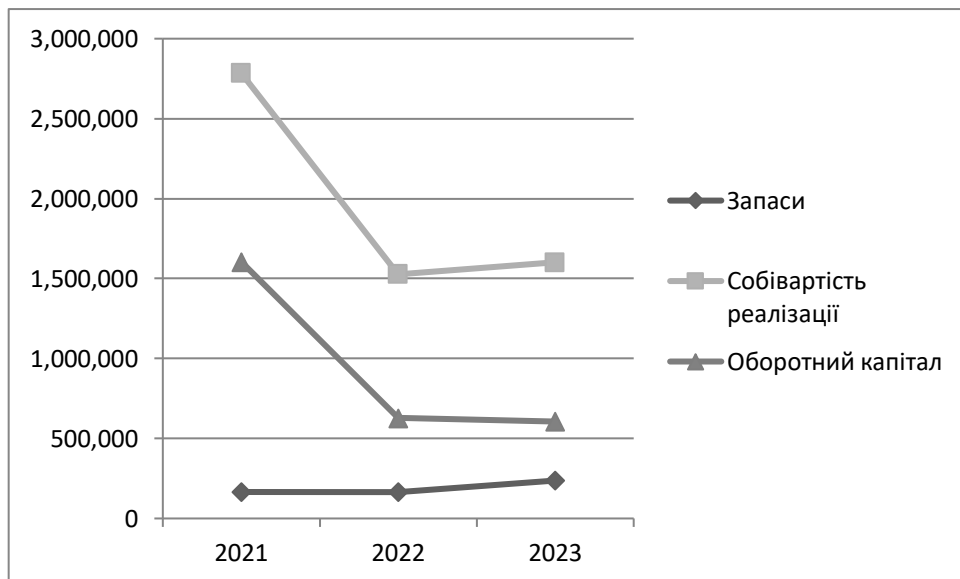

Рисунок 3.2 – Динаміка запасів собівартості та оборотного капіталу

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Це може бути результатом зниження обсягів виробництва, зміни асортименту або впровадження більш економних технологій. Показник оборотного капіталу за цей період зменшився майже в 2,6 рази – із 1 604 930 тис. грн.. до 606 013 тис. грн..., що свідчить про зниження мобільності активів та зменшення фінансової гнучкості підприємства. Така тенденція може призвести до ризику дефіциту коштів для поточних потреб. Проведений аналіз показав, що, незважаючи на зростання запасів, підприємство стикається зі зниженням собівартості продукції та зменшенням оборотного капіталу. Це може свідчити про уповільнення ділової активності або зміну структури виробництва. Для покращення фінансового стану доцільно підвищити ефективність використання запасів, оптимізувати їх обсяг і структуру, а також забезпечити стабільність оборотного капіталу. Баланс між рівнем запасів та їх оборотністю є ключовим фактором забезпечення безперебійної діяльності підприємства.

Оборотність запасів є одним із ключових показників ефективності управління матеріальними ресурсами підприємства. Вона характеризує швидкість, із якою запаси перетворюються на готову продукцію, реалізуються

та повертаються у вигляді грошових коштів. Від ефективності використання запасів залежить фінансова стійкість, ліквідність та прибутковість діяльності підприємства.

Таблиця 3.10 – Показники оборотності запасів

Рік	Собівартість реалізації, тис. грн...	Середні запаси, тис. грн...	Коеф. оборотності	Тривалість обороту, днів
2021	2 784 504	165 405	16,84	21,7
2022	1 526 469	202 456	7,59	47,5
2023	1 600 742	201 209	7,96	45,8

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Табл. 3.10 відображає основні показники оборотності запасів за 2021–2023 роки: собівартість реалізованої продукції, середню величину запасів, коефіцієнт оборотності та тривалість одного обороту в днях. Аналіз цих показників дозволяє визначити, наскільки раціонально підприємство використовує свої запаси, чи не відбувається надмірне їх накопичення, а також як змінюється швидкість обігу капіталу в динаміці. За рис. 3.3 у 2021 році коефіцієнт оборотності запасів становив 16,84 разів, що означає, що запаси повністю оновлювалися майже 17 разів за рік, що видно на рис. 3.3. Тривалість одного обороту становила 21,7 днів, що свідчить про високу швидкість використання запасів. У 2022 році ситуація істотно змінилася — коефіцієнт оборотності знизився до 7,59 разів, а тривалість обороту збільшилася до 47,5 днів. Це вказує на уповільнення реалізації продукції та можливе накопичення запасів, що може бути наслідком зниження попиту або труднощів зі збутом. У 2023 році коефіцієнт оборотності дещо підвищився до 7,96 разів, а тривалість обороту скоротилася до 45,8 днів, що є позитивною тенденцією. Це свідчить про часткове поліпшення ефективності управління запасами, хоча швидкість обігу все ще залишається нижчою, ніж у 2021 році.

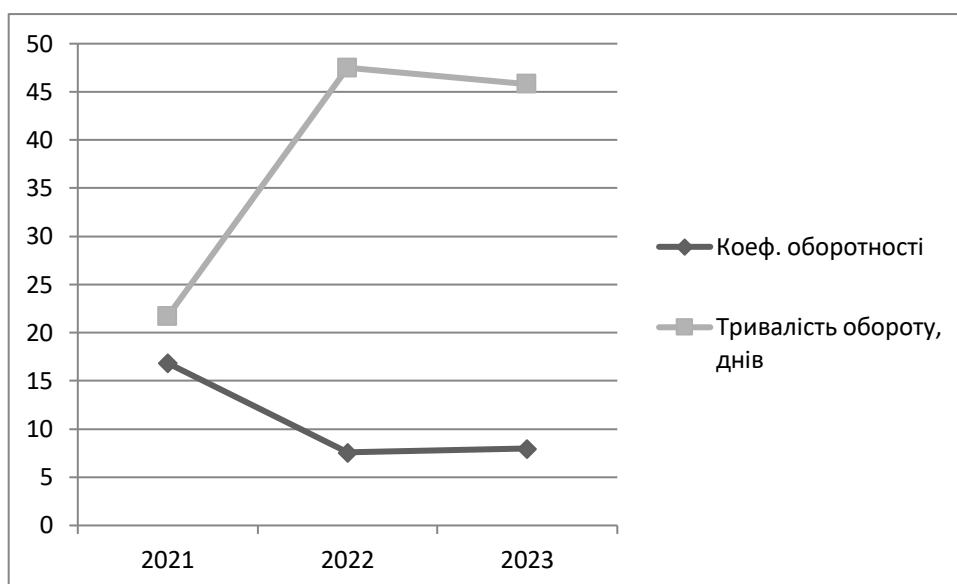

Рисунок 3.3 – Динаміка показників оборотності 2021-2023 років

Джерело: складено автором на основі розрахунків

У цілому аналіз показників оборотності запасів свідчить про зниження швидкості їх використання у 2022–2023 роках порівняно з 2021 роком. Така тенденція може негативно впливати на ліквідність підприємства, оскільки уповільнення обігу призводить до “заморожування” коштів у запасах. Незважаючи на невелике покращення у 2023 році, підприємству доцільно посилити контроль за рівнем запасів, оптимізувати закупівлі та прискорити реалізацію продукції. Це сприятиме підвищенню оборотності активів та ефективності господарської діяльності загалом. Структура оборотних активів є важливим показником фінансового стану підприємства, оскільки від неї залежить рівень його ліквідності, ефективність використання ресурсів та здатність своєчасно виконувати зобов’язання. Значну частину оборотних активів, як правило, становлять запаси. Оптимальний рівень запасів забезпечує безперервність виробництва та збуту, тоді як їх надлишок може призвести до “заморожування” обігових коштів.

Таблиця 3.11 – Питома вага запасів в оборотних активах

Рік	Оборотні активи, тис. грн...	Запаси, тис. грн...	Частка запасів, %
2021	1 604 930	165 345	10,30
2022	627 725	165 465	26,40
2023	606 013	236 952	39,10

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Табл. 3.11 відображає зміни питомої ваги запасів у складі оборотних активів підприємства протягом 2021–2023 років. Наведені дані дають змогу визначити, яку частку в структурі поточних активів займають матеріальні ресурси, а також простежити тенденції їх збільшення чи зменшення у динаміці. Оглянувши, рис. 3.4 можна зробити такі висновки, що у 2021 році частка запасів у структурі оборотних активів становила 10,3%, що можна розцінювати як раціональний рівень для виробничого підприємства.

Рисунок 3.4 – Динаміка питомої ваги запасів в оборотних активах

Джерело: складено автором на основі розрахунків

Такий показник свідчить про ефективне використання обігових коштів і достатню гнучкість фінансових ресурсів. У 2022 році відбулося різке зростання питомої ваги запасів до 26,4%, що супроводжувалося суттєвим скороченням загальної суми оборотних активів з 1 604 930 тис. грн... до 627

725 тис. грн... Це свідчить про накопичення значних запасів за одночасного зменшення ліквідних активів, що могло негативно вплинути на фінансову стійкість підприємства. У 2023 році частка запасів збільшилася ще більше — до 39,1%, що є негативним явищем. Така тенденція може вказувати на надмірне формування запасів, уповільнення їх оборотності та «замороження» значної частини фінансових ресурсів у матеріальних активах. Отже, протягом аналізованого періоду спостерігається стійке зростання частки запасів у структурі оборотних активів, що свідчить про зниження ефективності управління ними. Для покращення ситуації доцільно оптимізувати обсяги закупівель сировини, забезпечити ритмічність виробництва, скоротити надлишкові запаси готової продукції та запровадити систему моніторингу рівня запасів. Це дозволить підвищити ліквідність підприємства та забезпечити раціональне використання його оборотних ресурсів. На основі даних, наведених у Додатку В, було проведено аналіз руху запасів підприємства за січень, який характеризувався активною реалізацією продукції та суттєвим зростанням закупівельних цін. Особливістю звітнього періоду стало стрімке підвищення вартості одиниці товару: з початкових 1000 грн. на початку місяця до 1300 грн. у середині та 1400 грн. наприкінці січня, що безпосередньо вплинуло на фінансові результати при списанні 20 одиниць реалізованої продукції. Для визначення найбільш ефективного підходу до оцінки вибуття запасів було проведено порівняльні розрахунки за трьома методами: середньозваженої собівартості, FIFO та нормативних затрат. Метод FIFO (перший прийшов — перший пішов)

$$12.01 (12 \text{ л}): 5 \text{ л} \times 1000 + 7 \text{ л} \times 1000 = 12\,000 \text{ грн}$$

$$17.01 (8 \text{ л}): 3 \text{ л} \times 1000 + 5 \text{ л} \times 1300 = 9\,500 \text{ грн}$$

Разом списано: 21 500 грн

2. Метод середньозваженої собівартості

$$12.01 (12 \text{ л}): 12 \times 1000 = 12\,000 \text{ грн}$$

17.01 (8 л): $8 \times 1230,8 = 9\,846,4$ грн

Разом списано: 21 846,4 грн

За базовим для підприємства методом середньозваженої собівартості, який передбачає перерахунок середньої ціни після кожної нової поставки, загальна сума списання у витрати склала 21 846 грн.. Цей метод дозволив рівномірно розподілити інфляційне навантаження між проданим товаром і залишком на складі, оціненим у 8 954 грн., тим самим згладжуючи різкі цінові коливання. Натомість розрахунок за методом FIFO (перший прийшов — перший пішов) показав інший результат, оскільки першочергово списувалися найстаріші та найдешевші партії товару по 1000 грн., собівартість реалізації виявилася найнижчою серед усіх варіантів і склала 21 500 грн.. Це автоматично призводить до формування найвищого бухгалтерського прибутку, а залишок на складі оцінюється за найвищою ринковою вартістю — 9 300 грн., що суттєво покращує структуру активів у балансі. Третій метод нормативних затрат, розрахований за фіксованою плановою ціною 1000 грн., показав номінальні витрати на рівні 20 000 грн., проте через значне зростання ринкових цін він створив суттєве негативне відхилення, що вимагає додаткових коригувань і ускладнює облік в умовах нестабільності цін. Узагальнюючи отримані результати, можна зробити висновок, що вибір методу залежить від стратегічних цілей компанії. Якщо пріоритетом є демонстрація високої прибутковості та інвестиційної привабливості балансу, найефективнішим є метод FIFO. Оскільки він фіксує вищу собівартість 21 846 грн. проти 21 500 грн.. у FIFO, що дозволяє законним шляхом зменшити базу оподаткування податком на прибуток та уникнути вимивання обігових коштів.

РОЗДІЛ 4. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

4.1. Виявлені проблеми в організації обліку та контролю запасів

У процесі дослідження організації бухгалтерського обліку та контролю запасів на підприємстві було встановлено низку системних проблем, які суттєво знижують ефективність управління матеріальними ресурсами та впливають на достовірність облікової інформації. Першою та найбільш суттєвою проблемою є недостатня автоматизація облікових процесів. Облік надходження, внутрішнього переміщення та відпуску матеріалів досі ведеться переважно вручну, що неминує збільшує ризик арифметичних помилок і призводить до несвоєчасного відображення господарських операцій. Ця ручна праця не лише підвищує трудомісткість роботи бухгалтерів, але й ускладнює формування оперативних аналітичних звітів, необхідних для управління. Це безпосередньо призводить до другої проблеми: недостатньої узгодженості складського та бухгалтерського обліку. Через несвоєчасне передання первинних документів від матеріально відповідальних осіб (МВО) до бухгалтерії виникають хронологічні розбіжності між фактичними залишками на складах та даними в облікових реєстрах. Така неузгодженість ускладнює проведення контрольних звірок, що, зрештою, може спричинити спотворення показників у фінансовій звітності. Третій недолік стосується обмеженості аналітичного обліку.

Облік запасів ведеться лише за узагальненими номенклатурними групами, без достатнього деталізації за місцями зберігання чи видами кінцевого використання. Така узагальненість не дозволяє керівництву своєчасно ідентифікувати повільний оборот або надлишкові матеріали, перешкоджаючи прийняттю ефективних рішень щодо оптимізації їхніх обсягів та запобігання моральному старінню. Четвертий аспект пов'язаний із недосконалістю внутрішнього контролю за рухом запасів. Хоча МВО призначені, систематичний моніторинг рівня запасів у розрізі підрозділів не запроваджено. Крім того, не завжди дотримуються встановлені процедури

інвентаризації, а результати перевірок не відображаються своєчасно в обліку, що знижує загальний рівень контролю та призводить до нераціонального використання матеріальних ресурсів. У підсумку, основними викликами в системі обліку й контролю запасів є недостатня автоматизація, розрив між складським та бухгалтерським обліком та обмеженість аналітичної інформації. Подолання цих проблем вимагає комплексного оновлення підходів, запровадження сучасних інформаційних технологій та посилення взаємодії між структурними підрозділами для підвищення ефективності управління матеріальними

4.2. Напрями удосконалення методики обліку виробничих запасів

З метою підвищення ефективності управління виробничими запасами та забезпечення достовірності облікових даних доцільно вдосконалити існуючу методику їх обліку на підприємстві. Удосконалення повинно охоплювати як організаційний, так і методичний аспекти ведення обліку, з урахуванням сучасних інформаційних технологій та вимог управлінського аналізу. Одним із першочергових напрямів удосконалення є автоматизація облікових процесів. Запровадження сучасних програмних продуктів наприклад, «1С:Підприємство», BAS ERP або інші системи управління ресурсами дасть змогу забезпечити своєчасне відображення операцій з надходження, руху та вибуття запасів, мінімізувати ризик помилок при введенні даних і скоротити час на формування звітності. Автоматизована система обліку також сприятиме узгодженню даних між складським і бухгалтерським обліком, що підвищить точність інформації.

Другим важливим напрямом є удосконалення аналітичного обліку запасів. Доцільно вести облік не лише за номенклатурними групами, а й за місцями зберігання, матеріально відповідальними особами, напрямками використання та структурними підрозділами. Це дозволить формувати більш детальну інформацію про структуру запасів, контролювати рівень

забезпеченості виробництва матеріальними ресурсами та виявляти повільне оборотання або надлишкові запаси. Також важливим є оптимізація облікової політики щодо оцінки запасів. Підприємству доцільно застосовувати методи, що відображають реальний рух вартості матеріальних ресурсів — наприклад, метод середньозваженої собівартості або FIFO. Це підвищить об'єктивність формування собівартості продукції та забезпечить точніше відображення витрат у звітності.

Важливу роль у вдосконаленні методики обліку відіграє посилення внутрішнього контролю за рухом і використанням запасів. Необхідно встановити чіткий графік інвентаризацій, впровадити систему електронного обліку з унікальними ідентифікаторами партій матеріалів, а також забезпечити регулярне зіставлення фактичних залишків зі складськими даними. Це сприятиме запобіганню втрат, крадіжок і необґрунтованих списань матеріалів. Крім того, доцільно розробити систему показників для оцінки ефективності використання запасів, таких як коефіцієнт оборотності, середній термін зберігання, рівень забезпеченості виробництва матеріалами.

Регулярний аналіз цих показників дасть змогу керівництву оперативно реагувати на зміни в обсягах запасів та ухвалювати економічно обґрунтовані рішення. Окремим напрямом є інтеграція управлінського обліку з фінансовим, що дозволить оперативно отримувати інформацію не лише для складання звітності, а й для прийняття управлінських рішень. Застосування єдиної бази даних дає можливість аналізувати витрати в розрізі підрозділів, проектів і статей калькуляції. Таким чином, удосконалення методики обліку виробничих запасів має бути спрямоване на.

- а) підвищення рівня автоматизації облікових процесів;
- б) розширення аналітичності облікової інформації;
- г) застосування сучасних методів оцінки запасів;

г) посилення внутрішнього контролю за рухом матеріалів;

д) впровадження системи показників ефективності використання запасів;

е) поєднання управлінського та фінансового обліку.

Реалізація зазначених напрямів дозволить підвищити достовірність облікових даних, скоротити витрати часу на їх обробку, поліпшити управління матеріальними ресурсами та забезпечити зростання ефективності діяльності підприємства в цілому.

4.3. Рекомендації щодо удосконалення аудиту запасів

Ефективний аудит запасів є важливою складовою системи внутрішнього контролю підприємства, оскільки саме від достовірності інформації про наявність, рух і оцінку запасів залежить точність фінансової звітності та обґрунтованість управлінських рішень. За результатами аналізу облікової політики та діючої практики аудиту можна сформулювати основні рекомендації щодо його вдосконалення. Перш за все, необхідно посилити планування аудиторських процедур. Аудитор повинен розробляти детальну програму перевірки, у якій мають бути визначені цілі, обсяг, джерела інформації та методи аудиту запасів. Особливу увагу слід приділяти ризиковим ділянкам — наприклад, обліку запасів у дорозі, готової продукції на відповідальному зберіганні, або запасів, що тривалий час не використовуються у виробництві.

Другим важливим напрямом є використання сучасних аудиторських інструментів і програмних засобів. Автоматизовані системи аналізу даних Audit Data Analytics дозволяють ефективно відстежувати рух запасів, порівнювати дані бухгалтерського та складського обліку, виявляти аномальні

операції чи відхилення. Це підвищує якість аудиту та зменшує ризик суб'єктивних помилок.

Важливо також удосконалити методику інвентаризації як ключової аудиторської процедури. Доцільно проводити інвентаризацію з попереднім аналізом оборотності запасів, щоб виявити непридатні або надлишкові матеріали. Рекомендується застосовувати штрихкодів або RFID-системи для фіксації фактичних залишків — це значно підвищить точність результатів перевірки та скоротить час на її проведення.

Третім напрямом удосконалення є поглиблення аналітичних процедур аудиту. Аудитор має аналізувати динаміку основних показників (коефіцієнт оборотності, частку запасів в оборотних активах, тривалість одного обороту тощо), порівнювати їх із галузевими нормативами та середніми значеннями попередніх періодів. Такий підхід дозволить своєчасно виявляти тенденції нераціонального використання матеріальних ресурсів. Доцільно також зміцнити систему внутрішнього аудиту запасів. Для цього необхідно запровадити регулярні внутрішні перевірки з боку служби внутрішнього контролю, встановити графік ревізій складів, а також забезпечити перехресну перевірку даних між бухгалтерією, відділом постачання та виробництвом. Це сприятиме своєчасному виявленню недостач, псування або завищення вартості запасів.

Ще одним напрямом є підвищення кваліфікації працівників бухгалтерської та аудиторської служб. Постійне навчання персоналу вимогам національних і міжнародних стандартів аудиту, а також сучасним методам перевірки матеріальних ресурсів сприятиме підвищенню якості аудиторських висновків. Для підвищення ефективності перевірки аудитор повинен здійснювати планування на основі оцінки ризиків, характерних саме для ділянки обліку запасів. До таких ризиків належать: завищення або заниження вартості запасів, порушення принципу відповідності доходів і витрат, помилки

при проведенні інвентаризації, некоректне відображення руху матеріалів у бухгалтерському обліку. Детальна програма аудиту має передбачати визначення цілей, обсягу, термінів та відповідальних осіб за кожний етап перевірки, а також перелік первинних документів і аналітичних процедур, що підлягають аналізу. В умовах цифровізації обліку важливо впроваджувати сучасні аудиторські технології, такі як системи Audit Data Analytics, електронний документообіг та програмне забезпечення для моніторингу руху запасів у режимі реального часу. Такі інструменти дозволяють швидко виявляти відхилення, дублювання операцій, аномальні коливання у залишках чи цінах. Автоматизація аудиторських процедур скорочує час перевірки, мінімізує людський фактор і забезпечує більш об'єктивні результати. Інвентаризація є ключовим елементом аудиту запасів, оскільки саме вона підтверджує їх фактичну наявність та стан. Для підвищення точності результатів рекомендується застосовувати сучасні технології — штрихкодування, RFID-мітки, сканери, які забезпечують автоматичну ідентифікацію товарно-матеріальних цінностей. Крім того, інвентаризації варто проводити не лише наприкінці звітного періоду, а й вибірково протягом року для підвищення надійності контролю.

Важливим є залучення незалежних осіб або внутрішніх аудиторів для запобігання можливим зловживанням. Аудитору доцільно використовувати порівняльний та трендовий аналіз, а також галузеві коефіцієнти для оцінки ефективності управління запасами. Наприклад, аналіз коефіцієнта оборотності, тривалості одного обороту, частки запасів в оборотних активах, рівня списання запасів, а також їх кореляції з обсягами виробництва і реалізації продукції. Це дозволяє виявити тенденції накопичення матеріалів, нераціонального використання чи зниження швидкості обігу. Удосконалення аудиту неможливе без побудови ефективної системи внутрішнього контролю. Для цього підприємству слід:

- а) запровадити обов'язкову перевірку первинних документів на всіх етапах руху запасів (надходження, зберігання, відпуск);
- б) встановити відповідальність матеріально відповідальних осіб за точність облікових даних;
- в) здійснювати регулярні звірки між бухгалтерією, складом і виробництвом;
- г) створити систему сигналізації або автоматичного попередження про перевищення лімітів запасів.

Такі заходи зменшують ризик шахрайства, втрат або псування запасів. Висока якість аудиту можлива лише за умови постійного професійного розвитку аудиторів і бухгалтерів. Необхідно регулярно проходити навчання, брати участь у семінарах і тренінгах щодо змін у національних та міжнародних стандартах аудиту МСА 501 «Аудиторські докази — специфічні міркування щодо вибраних елементів, включаючи запаси». Також важливо формувати вміння використовувати інформаційні технології та аналітичні інструменти, що підвищують ефективність перевірок. У результаті впровадження наведених напрямів удосконалення підприємство зможе не лише підвищити достовірність облікових даних щодо запасів, а й забезпечити оперативність управлінських рішень, оптимізувати використання оборотних коштів та зміцнити фінансову стабільність. Реалізація зазначених рекомендацій забезпечить підвищення достовірності даних щодо запасів, своєчасне виявлення відхилень, а також сприятиме зміцненню фінансової дисципліни та прозорості обліку на підприємстві.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження встановлено теоретичні, методичні та прикладні засади організації обліку, аудиту та аналізу виробничих запасів на підприємствах молочної промисловості, а також окреслено напрями оптимізації цих процесів на ТДВ «Яготинський маслозавод». Перш за все, узагальнення теоретичних положень П(С)БО 9 «Запаси» та МСБО 2 «Запаси» підтвердило їх концептуальну відповідність у частині первісної оцінки, подальшої оцінки та методів списання. Водночас національні стандарти характеризуються ширшим переліком альтернативних методів (зокрема нормативний метод та метод ціни продажу), що може впливати на порівнюваність показників фінансової звітності підприємств галузі. Багаторівнева система нормативного регулювання, яка поєднує законодавчі, методологічні та внутрішньогосподарські акти, створює передумови для методологічної узгодженості, але одночасно потребує періодичного оновлення, особливо у частині обліку біологічних активів та процедур уцінки швидкопсувних запасів. Проведений аналіз діяльності ТДВ «Яготинський маслозавод» засвідчив значну частку виробничих запасів у складі оборотних активів, що характерно для підприємств молочного профілю. Питома вага сировини у загальному обсязі запасів традиційно є домінантною, що вимагає підвищеного контролю за строками зберігання, рівнем втрат та ефективністю закупівель. Визначено, що коливання обсягів надходження молока-сировини та зміна ринкових цін прямо впливають на собівартість виробництва, оборотність запасів та потребу в оборотному капіталі.

Аналіз методики обліку показав, що існуюча система документування та синтетичного обліку в цілому відповідає нормативним вимогам, однак недостатній рівень автоматизації складського обліку та відсутність системної аналітичної оцінки (ABC/XYZ-аналіз, аналіз оборотності) обмежують управлінські можливості підприємства. Інвентаризаційні відхилення та

сезонні коливання залишків потребують удосконалення внутрішнього контролю та підвищення точності нормування витрат сировини. Практична цінність дослідження полягає у визначенні конкретних напрямів підвищення ефективності управління запасами. Зокрема, встановлено, що:

- а) скорочення середнього періоду оборотності запасів навіть на декілька днів здатне зменшити потребу в оборотному капіталі та знизити витрати на зберігання;
- б) використання ризик-орієнтованого підходу в аудиті дозволяє зосередити контроль на операціях зі значним впливом на фінансовий результат — списаннях, уцінці та руху швидкопсувних запасів;
- в) автоматизація складського обліку забезпечує зменшення обсягу інвентаризаційних розбіжностей, підвищує точність даних та швидкість облікових процедур.

Отже, дослідження доводить, що ефективна система обліку, аудиту та аналізу запасів є ключовим інструментом зниження виробничих витрат, оптимізації рівня запасів та забезпечення фінансової стабільності підприємства. Запропоновані рекомендації можуть бути практично реалізовані на ТДВ «Яготинський маслозавод», що сприятиме посиленню внутрішнього контролю, підвищенню точності облікових даних та формуванню обґрунтованих управлінських рішень у сфері закупівель і використання матеріальних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики. — Житомир: ЖДТУ, 2017. — 512 с.
2. Давидов Г.М. Теорія бухгалтерського обліку. — Київ: Центр учбової літератури, 2018. — 368 с.
3. В. Задорожний, В.М. Панасюк, Є.К. Ковальчук, Л.Я. Бобрівець. Облік і звітність за міжнародними стандартами: Навчальний посібник. — Тернопіль: «Крок», 2023. — 551 с.
4. Степаненко О. І. Виробничі запаси: їх економічна природа та роль в господарській діяльності підприємства. Науковий вісник УжНУ. Серія: Економіка. 2023. Вип. 47. С. 19–24.
5. Буряковська Н.І. Облік запасів на підприємствах України. — Київ: КНЕУ, 2018. — 240 с.
6. П(С)БО 9 “Запаси”: Наказ Мініну України №246 від 20.10.1999.
7. Гуцаленко Л.В. Економіка підприємства: запаси та їх управління. — Київ: Знання, 2019. — 312 с.
8. Кузнєцова Л.В. Управління оборотними активами підприємства. — Одеса: ОНЕУ, 2020. — 198 с.
9. Гужва В.М. Інформаційні системи в міжнародному бізнесі. — Київ: Каравела, 2021. — 163 с.
10. Воцінова Д. О. Роль запасів в управлінні підприємствами. Матеріали конференції. ВНАУ.
11. Крупка Я.Д. Фінансовий облік: навчальний посібник. — Львів: ЛНУ, 2019. — 450 с.
12. Пархоменко В.І. Методи оцінки виробничих запасів у бухгалтерському обліку. — Київ: Ліра-К, 2024. — 210 с.
13. Овчарик З.Д. Виробничі запаси: облік у сільськогосподарських підприємствах. — Ніжин: НУБіП, 2014 – 120 с.

14. Голов С.Ф., Єфіменко В.І. Фінансовий та управлінський облік. — Київ: Автоінтерсервіс, 2021. — 543 с.
15. Коваленко Л.О. Бухгалтерський облік запасів: методологія та практика. — Харків: ХНЕУ, 2023. — 296 с.
16. Жук В.М. Облік і аудит у виробництві: монографія. — Київ: ННЦ ІАЕ, 2022. — 380 с.
17. Бухгалтерський фінансовий облік / За ред. Ф.Ф. Бутинця. — Житомир: ЖІТІ, 2021. — 672 с.
18. Сопко В.В. Бухгалтерський облік у ринковій економіці. — Київ: КНЕУ, 2000. — 293 с.
19. Романів Р.В. Облік оборотних активів. — Львів: ЛНУ, 2020. — 204 с.
20. Пугаченко О.Б. Оцінка запасів згідно НПСБО та МСБО. — Кіровоград: КНТУ, 2022. — с. 1–6.
21. Біляченко А.В. Облік матеріальних ресурсів на підприємстві. — Полтава: ПУЕТ, 2019. — 188 с.
22. Садовська І.Б. Матеріальні ресурси підприємства: економіка та облік. — Київ: КНЕУ, 2014. — 256 с.
23. Шигун М.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами. — Київ: КНЕУ, 2017. — 472 с.
24. Томчук О.В. Облік виробничих запасів у промисловості. — Вінниця: ВНТУ, 2025. — 230 с.
25. Пітько І.А. Управлінський облік: матеріальні витрати і запаси. — Харків: ХНЕУ, 2019. — 330 с.
26. Коцюрубенко Г.М. Внутрішній аудит запасів на підприємстві. — Київ: Ліра-К, 2020. — 198 с.
27. Камінська Т.Г. Фінансовий облік: запаси та виробничі активи. — Київ: ЦУЛ, 2022. — 520 с.
28. Василенко Н.В. Оцінка та облік матеріальних ресурсів. — Львів: Магнолія, 2021. — 276 с.

- 29.Бенько М.І. Контроль і аудит виробничих запасів. — Тернопіль: ТНЕУ, 2019. — 212 с.
- 30.Лайко П.І. Облік у промисловості: матеріали і запаси. — Дніпро: НМетАУ, 2024. — 340 с.
- 31.Мороз О.М. Оцінка виробничих запасів: сучасні методи. — Київ: КНЕУ, 2020. — 188 с.
- 32.Чумаченко М.Г. Економічний аналіз запасів. — Київ: КНЕУ, 2007. — 301 с.
- 33.Герасименко О.М. Запаси підприємства: формування, облік та аналіз. — Хмельницький: ХНУ, 2023. — 225 с.
- 34.Іваненко Н.Ю. Виробничі запаси: теорія і практика. — Київ: КНЕУ, 2018. — 245 с.
- 35.Колісник Г.М. Облік і контроль виробничих запасів. — Ужгород: УжНУ, 2023. — 190 с.
36. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. [Чинний від 2011-01-01]. Вид. офіц. Київ : Відомості Верховної Ради України, 2022.
37. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. [Чинний від 1999-07-16]. Вид. офіц. Київ : Відомості Верховної Ради України, 1999.
38. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» : Наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246. [Чинний від 1999-11-02]. Вид. офіц. Київ : Міністерство фінансів України, 1999.
39. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів : Наказ Міністерства фінансів України від 10.01.2007 р. № 2. [Чинний від 2007-01-10]. Вид. офіц. Київ : Міністерство фінансів України, 2007.
40. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. [Чинний від 2015-01-01]. Вид. офіц. Київ : Офіційний вісник України, 2014.

41. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. [Чинний від 1999-12-21]. Вид. офіц. Київ : Міністерство фінансів України, 1999.
42. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2) «Запаси» : Рада з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку від 01.01.2012 р. [Чинний від 2012-01-01]. Вид. офіц. Київ : Міністерство фінансів України, 2012.
43. Наказ Міністерства статистики України «Про затвердження типових форм первинних облікових документів з обліку сировини та матеріалів» від 21.06.1996 р. № 193.

Анотації

У роботі ґрунтовно розглянуто теоретичні та практичні аспекти організації бухгалтерського обліку, аудиту й аналізу ефективності використання виробничих запасів підприємства в умовах інфляційних процесів та необхідності забезпечення фінансової стійкості. На початковому етапі визначено економічну сутність виробничих запасів як ключової складової оборотних активів, їхню класифікацію та методи оцінки відповідно до національних стандартів (П(С)БО) та міжнародних стандартів (МСФЗ). Детальний аналіз діючої системи обліку та фінансових показників підприємства за 2021–2023 роки дозволив виявити. Крім того, дослідження містить рекомендації щодо посилення внутрішнього аудиту та впровадження системи моніторингу оборотності для запобігання надмірному накопиченню активів. Результати дослідження мають значну практичну значущість і можуть бути використані обліковими службами підприємств для підвищення достовірності фінансової звітності, оптимізації податкових платежів та покращення ліквідності підприємства через ефективне управління товарними потоками.

Ключові слова: облік, аудит, виробничі запаси, методи оцінки (FIFO, середньозважена собівартість), оборотність активів, ефективність, фінансовий результат, МСФЗ, оптимізація.

ANNOTATION

The thesis thoroughly examines the theoretical and practical aspects of the organization of accounting, audit, and analysis of the efficiency of the enterprise's production inventories in the context of inflationary processes and the need to ensure financial stability. At the initial stage, the economic essence of production inventories as a key component of current assets, their classification, and valuation methods in accordance with national standards (NAS) and international standards (IFRS) are defined. A detailed analysis of the existing accounting system and financial indicators of the enterprise for 2021–2023. The scientific novelty of the work lies in conducting comparative modeling of the impact of different inventory write-off methods on financial results and tax burden, based on which the expediency of using the weighted average cost method for tax optimization under inflation is substantiated. In addition, the study contains recommendations for strengthening internal audit and implementing a turnover monitoring system to prevent excessive accumulation of assets. The results of the study have significant practical significance and can be used by accounting departments of enterprises to improve the reliability of financial reporting, optimize tax payments, and improve enterprise liquidity through effective management of commodity flows.

Keywords: accounting, audit, production inventories, valuation methods (FIFO, Weighted Average Cost), asset turnover, efficiency, financial result, IFRS, optimization.

ДОДАТОК А

Підприємство	Товариство з обмеженою відповідальністю "Пирятинський сирзавод"	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ		
			2024	01	01
			00446863		
	(найменування)	за ЄДРПОУ			

Звіт про рух грошових коштів (за прямим методом)

за Рік 2023 р.

Форма №3 Код за ДКУД 1801004

Стаття	Код	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
I	2	3	4
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності			
Надходження від:			
Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3000	2 156 791	2 147 205
Повернення податків і зборів	3005	-	-
у тому числі податку на додану вартість	3006	-	-
Цільового фінансування	3010	1 755	1 608
Надходження від отримання субсидій, дотацій	3011	-	-
Надходження авансів від покупців і замовників	3015	-	57 797
Надходження від повернення авансів	3020	1 981	10 512
Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	3025	170	175
Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)	3035	10	4
Надходження від операційної оренди	3040	655	439
Надходження від отримання роялті, авторських винагород	3045	-	-
Надходження від страхових премій	3050	-	-
Надходження фінансових установ від повернення позик	3055	-	-
Інші надходження	3095	105	579
Витрачання на оплату:			
Товарів (робіт, послуг)	3100	(1 809 347)	(1 857 030)
Праці	3105	(81 843)	(71 505)
Відрахувань на соціальні заходи	3110	(21 475)	(19 056)
Зобов'язань з податків і зборів	3115	(38 710)	(32 726)
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на прибуток	3116	(2 653)	(6 482)
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на додану вартість	3117	(13 725)	(6 576)
Витрачання на оплату зобов'язань з інших податків і зборів	3118	(22 332)	(19 668)
Витрачання на оплату авансів	3135	(-)	(-)
Витрачання на оплату повернення авансів	3140	(60 723)	(131 815)
Витрачання на оплату цільових внесків	3145	(93)	(51)
Витрачання на оплату зобов'язань за страховими контрактами	3150	(394)	(115)
Витрачання фінансових установ на надання позик	3155	(-)	(-)
Інші витрачання	3190	(6 079)	(6 138)
Чистий рух коштів від операційної діяльності	3195	142 803	99 883
II. Рух коштів у результаті інвестиційної діяльності			
Надходження від реалізації:			
фінансових інвестицій	3200	1 750	-
необоротних активів	3205	-	341
Надходження від отриманих:			
відсотків	3215	-	-
дивідендів	3220	-	-
Надходження від деривативів	3225	-	-
Надходження від погашення позик	3230	4 500	-
Надходження від вибуття дочірнього підприємства та іншої господарської одиниці	3235	-	-
Інші надходження	3250	-	-

Брижаха Тетяна Борисівна

26.04.2011 *Gen. Konik M. B.*

ДОДАТОК В

Складено (зробити позначку "✓" у відповідній клітинці):
за національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку
за міжнародними стандартами фінансової звітності

Баланс (Звіт про фінансовий стан)
на 31 грудня 2022 р.

Форма №1 Код за ДКУД 1801001

А К Т И В	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	2 901	1 528
первісна вартість	1001	11 532	11 581
накопичена амортизація	1002	8 631	10 053
Незавершені капітальні інвестиції	1005	-	-
Основні засоби	1010	417 251	390 541
первісна вартість	1011	773 761	811 917
знос	1012	356 510	421 376
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-
первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016	-	-
знос інвестиційної нерухомості	1017	-	-
Довгострокові біологічні активи	1020	-	-
первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021	-	-
накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	-	-
інші фінансові інвестиції	1035	-	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	936	-
Відстрочені податкові активи	1045	-	-
Гудвіл	1050	-	-
Відстрочені аквізиційні витрати	1060	-	-
Залишок коштів у централізованих страхових резервних фондах	1065	-	-
Інші необоротні активи	1090	11 491	32 020
Усього за розділом I	1095	432 579	424 089
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	165 657	165 465
виробничі запаси	1101	75 361	117 522
незавершене виробництво	1102	6 854	6 581
готова продукція	1103	80 394	37 927
товари	1104	3 048	3 435
Поточні біологічні активи	1110	-	-
Депозити перестрахування	1115	-	-
Векселі одержані	1120	-	-
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	425 104	592 908
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130	8 229	11 642
з бюджетом	1135	1 967	12 613
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	24	56
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145	495 782	806 529
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	9 330	2 977
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	31 692	7 818
готівка	1166	2	4
рахунки в банках	1167	31 690	7 814
Витрати майбутніх періодів	1170	377	452
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	-	-
у тому числі в:			
резервах довгострокових зобов'язань	1181	-	-
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	-	-

ДОДАТОК Г

резервах незароблених премій	1183	-	-
інших страхових резервах	1184	-	-
Інші оборотні активи	1190	3 879	4 470
Усього за розділом II	1195	1 142 041	1 604 930
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	-	-
Баланс	1300	1 574 620	2 029 019

Пасив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	3 797	3 797
Внески до незареєстрованого статутного капіталу	1401	-	-
Капітал у дооцінках	1405	-	-
Додатковий капітал	1410	-	-
емісійний дохід	1411	-	-
накопичені курсові різниці	1412	-	-
Резервний капітал	1415	1 528	1 528
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	524 076	679 715
Неоплачений капітал	1425	(-)	(-)
Вилучений капітал	1430	(-)	(-)
Інші резерви	1435	-	-
Усього за розділом I	1495	529 401	685 040
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-
Пенсійні зобов'язання	1505	-	-
Довгострокові кредити банків	1510	41 870	27 913
Інші довгострокові зобов'язання	1515	205 704	225 982
Довгострокові забезпечення	1520	-	-
довгострокові забезпечення витрат персоналу	1521	-	-
Цільове фінансування	1525	-	-
благодійна допомога	1526	-	-
Страхові резерви	1530	-	-
у тому числі:	1531	-	-
резерв довгострокових зобов'язань			
резерв збитків або резерв належних виплат	1532	-	-
резерв незароблених премій	1533	-	-
інші страхові резерви	1534	-	-
Інвестиційні контракти	1535	-	-
Призовий фонд	1540	-	-
Резерв на виплату пенсії	1545	-	-
Усього за розділом II	1595	247 574	253 895
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600	378 396	366 248
Векселі видані	1605	-	-
Поточна кредиторська заборгованість за:			
довгостроковими зобов'язаннями	1610	22 096	21 756
товари, роботи, послуги	1615	228 624	214 804
розрахунками з бюджетом	1620	2 338	33 616
у тому числі з податку на прибуток	1621	-	4 681
розрахунками зі страхування	1625	1 715	2 301
розрахунками з оплати праці	1630	6 151	7 979
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	1635	142	641
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з учасниками	1640	1 774	1 774
Поточна кредиторська заборгованість із внутрішніх розрахунків	1645	131 761	409 228
Поточна кредиторська заборгованість за страховою діяльністю	1650	-	-
Поточні забезпечення	1660	18 337	24 879
Доходи майбутніх періодів	1665	-	-
Відстрочені комісійні доходи від перестраховиків	1670	-	-
Інші поточні зобов'язання	1690	6 311	6 858
Усього за розділом III	1695	797 645	1 090 084
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття			
У. Чиста вартість активів нездержавного пенсійного фонду	1800	-	-
Баланс	1900	1 574 620	2 029 019

Керівник

Головний бухгалтер

Косяченко Сергіїт Олександрович

Каплій Оксана Олександрівна

1 Кодифікатор адміністративно-територіальних одиниць та територій територіальних громад.

2 Визначається в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері статистики.